

Výchova a vzdelávanie žiakov s autizmom alebo s ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia

Metodická príručka pre prácu so žiakmi
so zdravotným znevýhodnením a žiakmi
so všeobecným intelektovým nadaním

Zväzok 11

**Výchova a vzdelávanie žiakov s autizmom
alebo s ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným,
ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia**

Autorky

PaedDr. Renáta Póčová

PaedDr. Michaela Rumanková

PRACOVNÁ VERZIA

Obsah

1. Charakteristika výchovy a vzdelávania	4
2. Špecifiká výchovy a vzdelávania	12
2.1 Edukačné prístupy zohľadňujúce špecifiká žiaka	15
2.1.1 Vizualizácia	16
2.1.2 Štrukturalizácia	17
2.1.3 „Prompty“	19
2.1.4 Denný režim	20
2.1.5 Procesuálne schémy a plány	25
2.1.6 Žetónový systém (tokeny)	26
2.1.7 Zapájanie žiakov do celoškolských podujatí	27
3. Úpravy vo výchove a vzdelávaní	28
3.1 Vzdelávacia oblasť Jazyk a komunikácia	29
3.1.1 Slovenský jazyk a literatúra	30
3.1.2 Rozvíjanie komunikačnej schopnosti a sociálnych zručností	39
3.1.3 Alternatívna a augmentatívna komunikácia	44
3.2 Vzdelávacia oblasť Matematika a Informatika	53
3.2.1 Matematika	53
3.2.2 Informatika	59
3.3 Vzdelávacia oblasť Človek a príroda	61
3.4 Vzdelávacia oblasť Človek a spoločnosť	66
3.5 Vzdelávacia oblasť Človek a svet práce	73
3.6 Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra	77
3.6.1 Hudobné a rytmické činnosti	78
3.6.2 Výtvarné činnosti	83
3.7 Vzdelávacia oblasť Zdravie a pohyb	86
4. Spolupráca a podpora	94
4.1 Spolupráca s odborníkmi	94
4.2 Spolupráca s rodinou	99
Zoznam literatúry	100
Prílohy	101
Príloha 1	102
Príloha 2	105

1. Charakteristika výchovy a vzdelávania

Pervazívna vývinová porucha (ďalej len PVP), autizmus, poruchy autistického spektra (ďalej len PAS) sú pojmy, ktoré sa používajú na označenie spektra prejavov v správaní osobnosti jednotlivca, charakterizované kvalitatívnym zhoršením recipročných sociálnych interakcií a spôsobov komunikácie a obmedzeným, stereotypným, opakujúcim sa repertoárom záujmov a aktivít.

Ostatníková (2022) uvádza, že prejavy PAS sú prítomné od raného vývinu a majú výrazne individuálny charakter, pričom ich intenzita a kombinácia sa u jednotlivých osôb líši. Z tohto dôvodu sa autizmus chápe ako spektrum, v ktorom sa potreby podpory pohybujú od miernych až po veľmi výrazné. Miera a závažnosť symptómov je ovplyvnená kognitívnymi schopnosťami, pridruženým mentálnym postihnutím.

Legislatíva používa pojem autizmus alebo ďalšie pervazívne vývinové poruchy so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia. Tento pojem vychádza z Medzinárodnej klasifikácie chorôb MKCH–10.

Metodický materiál sa vzťahuje ku skupine žiakov s autizmom alebo s ďalšími pervazívnymi poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia. Na základe vyššie uvedeného textu a odbornej terminológie budeme pre zjednodušenie čítania a lepšiu prehľadnosť dokumentu v celom texte o týchto skupinách žiakov hovoriť len ako o žiakoch s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia.

Odchýlky sú prenikavou črtou fungovania jednotlivca vo všetkých situáciách. Každá z týchto oblastí môže výrazne ovplyvniť schopnosť žiaka efektívne sa učiť, zapájať sa do školských aktivít a komunikovať s učiteľmi a spolužiakmi. Mozgové centrá sú slabšie prepojené a fungujú viac nezávisle, čo spôsobuje, že žiaci s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia sa viac zameriavajú na detaily, prípadne dokážu doslovne reprodukovat počuté.

V mnohých prípadoch nie sú schopní držať sluchovú informáciu v pamäti, preto je potrebné pri vzdelávacom procese preferovať vizuálne podnety. Sluchový signál totiž vo väčšine prípadov nedokážu správne spracovať. Na základe týchto ťažkostí je dôležité prispôbiť stratégie, metódy a formy vzdelávania individuálne podľa možností každého žiaka, aby sa im

umožnilo dosiahnuť ich plný potenciál a integráciu do školského života. Ostatníková (2022) uvádza, že porucha intelektu sa vyskytuje asi u tretiny žiakov s PAS. Ostatníková (2022) ďalej uvádza, že intelektové schopnosti žiakov s PAS sa pohybujú po celom spektre intelektových schopností od nadania cez priemer až po poruchy intelektu rôzneho stupňa (od ľahkého po hlboký stupeň mentálneho postihnutia) a pri poruchách intelektu je vždy prítomné narušené adaptívne správanie.

Podľa Ostatníkovej (2022) narušenie adaptívneho správania môže byť pre jednotlivé oblasti nerovnomerné a sú rozdielne aj jeho úrovne, od úplne samostatných jednotlivcov, ktorí vedia svoje deficity kompenzovať až po jednotlivcov, ktorí potrebujú veľmi intenzívnu pomoc v každodennom živote. Podľa K. Thorovej (2016) „pervazívne vývinové poruchy patria k najzávažnejším poruchám detského mentálneho vývinu“. Autorka uvádza pojem pervazívny, ako všetko prenikajúci, čo znamená, že vývin dieťaťa je narušený do hĺbky v mnohých smeroch. Symptomatika pervazívnych vývinových porúch je veľmi rozsiahla a rôznorodá, to vyvolalo v praxi potrebu vzniku všeobecného termínu poruchy autistického spektra (Thorová, 2016).

Ako uvádza Ostatníková (2022) Medzinárodná klasifikácia chorôb (MKCH) je klasifikačný systém používaný v Európe a Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) od roku 2022 už postupne zavádza jej 11. revíziu (MKCH–11). V MKCH–11, podobne ako v Diagnostickom a štatistickom manuáli DSM–5, sa prestáva rozlišovať medzi jednotlivými diagnózami a zavádza sa zastrešujúci pojem – poruchy autistického spektra (PAS). V jej aktuálnej platnej 10. revízii (MKCH–10) sú PAS zahrnuté medzi pervazívne vývinové poruchy.

Pod PVP patria tieto diagnózy porúch autistického spektra:

Detský autizmus

Stupeň závažnosti poruchy býva rôzny, od miernej formy (málo miernych symptómov) až po ťažkú (veľké množstvo závažných symptómov). Problémy sa však musia prejaviť v každej časti diagnostickej triády, v sociálnej interakcii, komunikácii a v stereotypných záujmoch. Aby mohla byť stanovená diagnóza, musia byť vývinové abnormality prítomné v prvých troch rokoch života (Thorová, 2016).

Atypický autizmus

Diagnóza sa stanovuje, keď porucha vzniká po treťom roku života, alebo keď chýbajú príznaky v niektorej z diagnostickej triády (Ostatníková, 2022).

Aspergerov syndróm

Je veľmi rôznorodý syndróm, ktorého symptomatika prechádza do normy. Aspergerov syndróm má svoje špecifiká a problémy, ktoré môžu byť rovnako závažné, aj keď sa kvalitatívne líšia od ostatných porúch autistického spektra (Thorová, 2016). Aspergerov syndróm sa prejavuje rovnako ako autizmus s deficitom v sociálnej interakcii, komunikácii a prítomnosťou stereotypných záujmov. Nie je tu však prítomné narušenie reči a mentálne postihnutie (Ostatníková, 2022).

Rettov syndróm

Sa vyskytuje výlučne u dievčat. Symptomatika Rettovho syndrómu je rôznorodá, zahŕňa miernejšie i veľmi ťažké varianty (Ostatníková, 2022).

Iná detská dezintegratívna porucha

Je charakteristická normálnym vývinom do približne dvoch rokov. Potom nasleduje rýchla strata dosiahnutých schopností v sociálnej oblasti, v komunikácii a správaní (Ostatníková, 2022).

Hyperaktívna porucha s mentálnou retardáciou a stereotypnými pohybmi

Diagnóza združuje hyperaktívny syndróm, ťažký mentálny deficit a stereotypné pohyby. Sociálne narušenie nie je prítomné (Ostatníková, 2022). Medzi charakteristiky, ktoré ovplyvňujú fungovanie žiaka v prostredí školy, patrí jeho potreba mať veci pod kontrolou. Žiak, ktorý má problém rozumieť sociálnym situáciám, hľadá bezpečie v možnosti zorganizovať si okolie podľa seba. Chýba mu predvídateľnosť, zle rozumie sociálnym situáciám. V opačnom prípade sa dostáva do stresového stavu a napätia a nevie sa upokojiť.

Kompenzáciu potreby predvídateľnosti mu môže zabezpečiť napríklad vizualizácia času a priestoru. Druhou spoločnou charakteristikou je uprednostňovanie určitých aktivít alebo informácií. Zdá sa, že inteligencia ľudí s PAS je skôr vizuálna ako verbálna.

Špecifické záujmy a zameranie sa na určité druhy informácií spôsobuje, že znalosti môžu byť v jednej oblasti na dobrej až výbornej úrovni, na druhej strane spôsobujú nechuť byť aktívnym inde. Chýba motivácia k učeniu sa novým veciam, ktoré žiak nepovažuje za dôležité.

Ďalšie charakteristiky žiaka s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia:

- Často nerozumie počutému.
- Reč môže byť málo funkčná alebo nefunkčná, zložená z echolálií – opakovaní počutého a naučených fráz a slovných spojení.
- Reč môže úplne absentovať, prípadne sa objavujú iba jednoduché slová, zvuky, a to v naučených sociálnych situáciách.
- Má ťažkosti v odčítaní neverbality a v správnom priradení emócií (výrazy tváre, postoj tela, intonácia a pod.).
- Myslenie je veľmi konkrétne, nerozumie vtipu, prenesenému významu, irónii, sarkazmu, doslovne chápe slová, pravidlá a i.
- Má problémy s generalizáciou (nie je pohár ako pohár). V širšom zmysle v školskom prostredí má problém prenášať naučené zručnosti z prostredia do prostredia, z osoby na osobu, zo situácie do situácie.
- Neporozumenie požiadavkám a situáciám, často sa prejavuje ako problémové správanie (krik, odbiehanie, sebaublížovanie, verbálna aj fyzická agresia voči iným, ignorácia atď.).
- Sociálna neobratnosť – nevie sa zapájať primeraným spôsobom do aktivít, má sťažené fungovanie so spolužiakmi a učiteľmi.
- Poruchy zmyslového vnímania v zmysle hypersenzitivity a hyposenzitivity, ovplyvňujúce správanie žiaka, jeho učenie či fungovanie v triede.

Senzorické spracovanie podnetov

Žiaci môžu spracovávať zmyslové podnety odlišným spôsobom. Bežné podnety školského prostredia (hluk, svetlo, dotyky, pachy, pohyb) môžu byť pre nich nadmerne intenzívne, rušivé alebo naopak nedostatočne vnímané. Tieto odlišnosti môžu výrazne ovplyvňovať správanie, sústredenie, učenie aj emocionálnu pohodu žiaka v škole.

Typy senzorických reakcií:

- hypersenzitivita – zvýšená citlivosť na podnety (napr. hluk, svetlo, dotyk, vôňa, pachy, chute);
- hyposenzitivita – znížená citlivosť, potreba silnejších podnetov (stláčanie, schovávanie sa do tesných priestorov);

- senzorické vyhľadávanie – aktívne vyhľadávanie určitých zmyslových podnetov;
- senzorické preťaženie – stav, keď žiak nedokáže spracovávať množstvo podnetov z prostredia a reaguje úzkosťou, podráždením, únikom alebo neprimeraným správaním.

Môže ísť o:

- precitlivenosť (hluk, svetlo, dotyk, chuť, vône, pachy);
- zníženú citlivosť;
- vyhľadávanie intenzívnych podnetov.

V školskom prostredí môže byť problematické:

- hlučné prostredie;
- preplnené priestory;
- intenzívne osvetlenie;
- rôzne pachy (napr. čistiace prostriedky, jedlo, kuchyňa, deodoranty);
- telesná blízkosť iných osôb.

Senzorické preťaženie môže viesť k:

- únave;
- zníženej koncentrácii;
- podráždeniu, úzkosti a odmietaniu;
- emočným výbuchom;
- meltdownu – intenzívna neúmyselná reakcia nervového systému na preťaženie.

Ak žiak začína byť preťažený, je potrebné zabezpečiť zníženie stimulácie:

- Tichá zóna: miesto v triede alebo v škole, kde je prítmie a ticho (napr. tuli-vak na sedenie, kde si žiak môže dať slúchadlá proti hluku).
- Pomôcky: slúchadlá proti hluku, slnečné okuliare alebo stimulačné senzorické pomôcky (napr. fidget, antistresové loptičky, pop-it).
- Jasná štruktúra a predvídateľnosť znižuje úzkosť, veľmi dobre môže pomôcť vizualizovaný rozvrh hodín.
- Pauzy: možnosť na chvíľu odísť a „vydýchať sa“ ešte predtým, než príde k reakcii na preťaženie.

Obrázok 1: Senzorické pomôcky
Zdroj 1: Michaela Rumanková

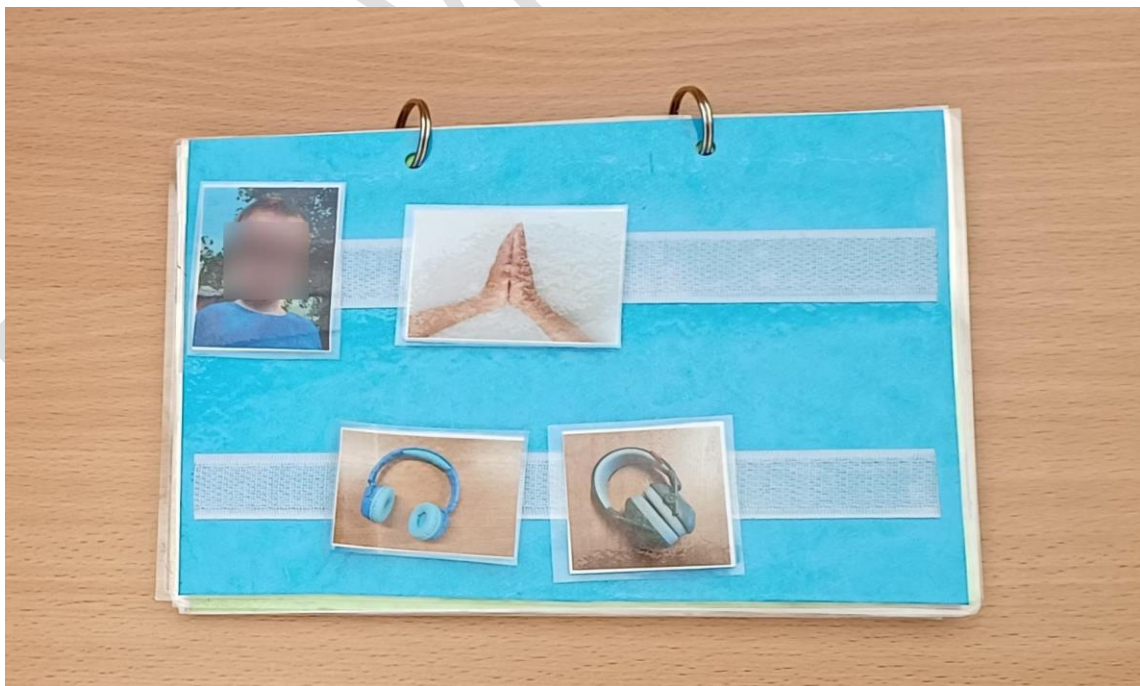
Vplyv senzorického spracovania na učenie a správanie sa:

- znížená schopnosť sústrediť sa v senzoricky náročnom prostredí;
- zvýšená únava, podráždenosť alebo únikové správanie;
- zdanlivá nepozornosť alebo odmietanie práce môže byť prejavom senzorického preťaženia, nie nezájmu.

Odporúčania pre pedagogickú prax:

- Vnímať správanie žiaka v kontexte jeho senzorických potrieb.
- Predchádzať preťaženiu úpravou prostredia a štruktúry hodiny.
- Umožniť žiakovi používať senzorické pomôcky.

- Dôležité je viesť žiaka k tomu, aby postupne dokázal identifikovať svoje potreby (napr. zvýšenú citlivosť na hluk) a vedel si primeraným spôsobom vyžiadať senzorickú pomôcku (napr. slúchadlá proti hluku). Cieľom je rozvíjať samostatnosť žiaka tak, aby vedel túto stratégiu využívať podľa potreby. U neverbálnych žiakov je potrebné systematicky učiť žiadanie o senzorickú pomôcku prostredníctvom alternatívnej a augmentatívnej komunikácie (AAK), napríklad pomocou komunikačných kartičiek, systémov VOKS/PECS alebo digitálnych zariadení (tablet s komunikačnou aplikáciou, napr. GoTalk).
- Spolupracovať so školským podporným tímom a rodičmi.
- Ak dôjde k meltdownu, neúmyselnej reakcii žiaka na preťaženie; učiteľ by mal zachovať pokoj, znížiť množstvo podnetov v prostredí (napr. hluk, svetlo, prítomnosť spolužiakov), zabezpečiť bezpečie žiaka aj okolia, nevyžadovať okamžitú komunikáciu, ale umožniť, aby prejavy meltdownu prirodzene odznievali. Po jeho odznení sa žiak postupne upokojuje, pričom je vhodné zabezpečiť mu pokojné prostredie a poskytnúť mu dostatok času na zotavenie.
- Pravidelne vyhodnocovať účinnosť senzorických opatrení.

Obrázok 2: Komunikačná kniha s reálnymi fotografiami, kde si žiak žiada senzorickú pomôcku.

Slúchadlá proti hluku alebo Slúchadlá s hudbou.

Zdroj 2: Michaela Rumanková

Stimulácia, stimming

U žiakov sa môže vyskytovať sebastimulačné správanie, ide o prirodzený spôsob sebaregulácie, ktorý pomáha zvládať senzorické podnety, emócie, vyjadrovať radosť a napätie alebo stres. Môže sa prejavovať rôznymi formami, napríklad opakovanými pohybmi, kývaním, mávaním rukami, cmúľaním, žuvaním, zvukmi, opakovaním fráz, zameraním zraku napríklad na svetlá alebo rotačné predmety, manipuláciou s predmetmi, dotýkaním sa rôznych textúr.

Väčšina stimulačných prejavov je neškodná a pre žiaka funkčná, preto by nemala byť automaticky potláčaná, ak výrazne nenaruša každodenné fungovanie a učenie.

Pozornosť je potrebné venovať najmä takým formám správania, ktoré môžu byť nebezpečné alebo sebapoškodzujúce (napr. plač, krik, búchanie hlavou), v takýchto prípadoch je vhodné hľadať bezpečnejšie alternatívy a podporné stratégie. Je vhodné identifikovať spúšťače správania (stres, únava, prestimulované prostredie, hluk), presmerovať stimming na jeho bezpečnú formu, zabezpečiť relaxačnú prestávku.

Obrázok 3: Vizualizácia – zvládanie negatívnej emócie

Zdroj 3: Renáta Póčová

2. Špecifiká výchovy a vzdelávania

Žiaci sa vzdelávajú podľa Rámcového učebného plánu pre žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia a žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v kombinácii s iným zdravotným znevýhodnením, podľa platnej legislatívy. Tento plán má výrazne odlišné ciele a obsah oproti Rámcovému učebnému plánu pre základné školy, školy a triedy pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami s vyučovacím jazykom slovenským.

Vzhľadom na závažné zdravotné znevýhodnenie, ktoré žiakom neumožňuje v jednotlivých vzdelávacích oblastiach získať požadovanú úroveň vedomostí, zručností a postojov stanovených v Štátnom vzdelávacom programe pre základné vzdelávanie vo vzdelávacích cykloch, títo žiaci nepostupujú podľa vzdelávacích štandardov a minimálneho učebného výstupu.

Ich výchova a vzdelávanie sa vzhľadom k miere ich špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb uskutočňuje podľa rámcov vymedzených v cieľoch a špecifických obsahoch vzdelávania, ktoré sú stanovené v prílohe Obsah výchovy a vzdelávania pre žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia a žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v kombinácii s iným zdravotným znevýhodnením Štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie 2023. Komponenty vzdelávacích oblastí v tejto prílohe sú odlišné od komponentov vzdelávacích oblastí v ostatných prílohách Štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie 2023 pre žiakov, ktorí naplňajú ciele výchovy a vzdelávania podľa rámcových učebných plánov 7.1 až 7.3.

Individuálny vzdelávací program (ďalej len IVP) vychádza z týchto obsahov Štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie, ciele a metódy sú výrazne individualizované a zamerané predovšetkým na rozvoj funkčných zručností využiteľných v každodennom živote.

Vzdelávanie žiakov podľa Rámcového učebného plánu si vyžaduje pochopenie špecifik PAS, flexibilný prístup a neustále prispôsobovanie metód a prostredia individuálnym potrebám každého žiaka. Cieľom je vždy maximálny rozvoj potenciálu žiaka a jeho začlenenie do spoločnosti v čo najväčšej možnej miere.

Pri výchove a vzdelávaní žiakov s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia ide o žiakov s rôznorodými diagnostickými profilmi a individuálnymi prejavmi, ktoré výrazne ovplyvňujú ich učenie, správanie, komunikáciu, adaptívne fungovanie a celkové prežívanie v školskom prostredí. Tieto osobitosti majú zásadný vplyv nielen na priebeh výchovno-vzdelávacieho procesu, ale aj na celkovú organizáciu výchovy a vzdelávanie žiaka.

Medzi základné ciele primárneho vzdelávania žiakov patrí podpora rozvoja ich kľúčových kompetencií (spôsobilostí) v súlade s ich individuálnymi potrebami a možnosťami, vytváranie podmienok na ich plnohodnotné zapojenie do školskej komunity a do spoločnosti a poskytovanie adekvátneho vzdelávania vo všetkých rovinách osobnosti žiaka.

Kľúčový je rozvoj komunikačných zručností, ktorý sa obmedzuje len na komunikáciu učiteľa smerom k žiakovi, ako pasívnemu prijímateľovi, ale bude sa realizovať najmä prostredníctvom komunikácie žiaka smerom k ostatným.

Hľadanie a aplikovanie vhodného komunikačného nástroja je kľúčovou úlohou a východiskom pre ďalšie vzdelávanie. To umožní rozvíjať sociálne zručnosti žiaka, ktoré sú často značne obmedzené, čo je ďalšou kľúčovou kompetenciou, ktorú si má žiak vo vzdelávaní osvojiť a rozvíjať.

Samostatnosť žiaka je možné podporiť rozvíjaním sebaobsluhy, pracovných, komunikačných a sociálnych zručností, aj podporou jeho záľub, ktoré je možné využiť ako motiváciu (vzhľadom na nižšiu vnútornú motiváciu žiakov).

Ciele vzdelávania by mali byť formulované podľa princípov SMART. To znamená, že každý cieľ musí byť špecifický (S), merateľný (M), dosiahnuteľný (A), relevantný (R) a časovo ohraničený (T).

SMART ciele sa pri žiakoch zameriavajú predovšetkým na:

- rozvoj funkčnej komunikácie (verbálnej, neverbálnej alebo prostredníctvom AAK);
- rozvoj sociálnych a interakčných zručností;
- osvojenie základných sebaobslužných a praktických zručností;
- rozvoj schopnosti regulovať emócie a správanie;
- podporu senzorickej regulácie a tolerancie zmyslových podnetov.

Vzdelávanie sa realizuje podľa IVP, ktorý sa vytvára na mieru podľa osobitostí a špecifických potrieb žiaka. Učiteľ má možnosť obsah jednotlivých vyučovacích predmetov tvorivo upravovať – môže ho rozširovať, zjednodušovať alebo inak prispôbovať podľa potenciálu a osobnostných charakteristík žiaka. V jednotlivých vyučovacích predmetoch sa tak môže líšiť nielen tempo výučby, ciele, ale aj obsah.

V prípade, že žiak nezvláda učivo daného ročníka, je možné:

- pokračovať s učivom z predchádzajúceho ročníka;
- alebo zmeniť rozsah a náročnosť obsahu na zodpovedajúcu úroveň.

Ak naopak žiak vďaka dlhodobej špeciálnopedagogickej podpore dosiahne vyššiu úroveň schopností, obsah vzdelávania by sa mal postupne aktualizovať, aby mohol nadviazať na náročnejšie učivo.

Dôležitým princípom je neexistencia pevných vzdelávacích štandardov, ktoré by žiak musel splniť pre postup do ďalšieho ročníka. Vzdelávanie sa neriadi striktne ročníkovými plánmi, žiak môže ukončiť školskú dochádzku aj učivom nižšieho ročníka, ak to zodpovedá jeho možnostiam.

Učitelia by mali vždy prihliadať na individuálne dispozície žiaka a uplatňovať primerané nároky tak, aby podporovali rozvoj vedomostí, zručností a návykov, čím sa zvyšuje kvalita jeho života. IVP by mal konkrétne a zrozumiteľne popisovať používané metódy, formy práce a stratégie podpory, vrátane spôsobov motivácie, používania kompenzačných pomôcok, hodnotenia a monitorovania pokroku žiaka.

2.1 Edukačné prístupy zohľadňujúce špecifiká žiaka

Žiaci výrazne profitujú zo silne štruktúrovaného, predvídateľného a bezpečného prostredia, v ktorom sa systematicky využíva vizuálna podpora a jasné priestorové usporiadanie. Učebný priestor by mal byť prehľadne rozdelený na miesta určené na učenie, oddych a sebareguláciu. Počas vyučovania sa odporúča používať vizuálne pomôcky, konkrétne predmety, obrázky, piktogramy alebo predmetové symboly, ktoré dopĺňajú alebo nahrádzajú hovorený výklad a podporujú porozumenie zadaniam. V triedach je nevyhnutné cielene eliminovať rušivé zmyslové podnety (nadmerný hluk, vizuálny chaos, nepredvídateľné pohyby), pričom zostávajú len tie podnety, ktoré majú jasný význam pre učenie a orientáciu žiaka.

Zakladače, priehradky alebo pracovné schránky slúžia na jednoznačné rozdelenie úloh a podporujú porozumenie tomu, čo má žiak vykonať, čo je rozpracované a čo je už dokončené. Používanie systémov označených jednoduchými symbolmi alebo heslami typu „Urobiť“ a „Hotové“ pomáha žiakovi s organizáciou činností, podporuje jeho samostatnosť a poskytuje mu vizuálnu spätnú väzbu o úspešnom dokončení úlohy. Vizuálny rozvrh predstavuje kľúčový podporný nástroj v priebehu dňa. Umožňuje žiakovi orientovať sa v postupnosti činností, znižuje mieru neistoty a úzkosti a podporuje spoluprácu.

Odporúča sa používať individuálne vizuálne rozvrhy, umiestnené priamo v pracovnom priestore, ktoré zobrazujú krátke sekvencie aktivít na konkrétnu hodinu alebo blok činností. Súčasťou rozvrhu by mali byť aj jasne označené prestávky, oddych alebo senzorické aktivity, čo pomáha regulovať záťaž a zvyšuje motiváciu zapojiť sa do učenia.

Obrázok 4: Prehľad, plánovanie aktivity

Zdroj 4: Renáta Póčová

2.1.1 Vizualizácia

Žiaci si lepšie pamätajú a rozumejú informáciám, ktoré vidia, majú zvyčajne silný zdroj vo vizuálnej pamäti. Vizuálne pomôcky sú preto v práci s nimi nevyhnutnosťou. Pri ich vzdelávaní by sa mal o to viac využívať vizuálny materiál ako podporný prostriedok vyjadrenia sa a prezentovania naučeného počas samotného procesu učenia sa (teda nielen ústne prezentovanie a vyjadrenie sa, ale aj využívanie videa, obrázkov a pod.).

Vizualizácia priestoru, času a postupu pomáha žiakom lepšie predvídať, pochopiť, čo majú robiť, pomôže im zmierniť úzkosť a tenziu zo zmien a pripraviť sa na to, čo sa od nich očakáva.

Pri vizualizácii platia pravidlá:

- 1) Vizualizovať to, čomu žiak nerozumie.
- 2) Používať spôsob a úroveň vizualizácie, ktorej žiak rozumie (potrebné overovať).
- 3) Používať vizualizáciu aj pri nácviku sebaobsluhy, pohybových zručností, samostatnej práce a pod.
- 4) U niektorých žiakov vizualizáciu postupne redukovať.
- 5) Vizualizovať denný, týždenný plán žiakov, ich mesačný kalendár, výlety a plánované akcie mimo bežnej školskej rutiny.
- 6) Formu vizualizácie (obrázky, piktogramy, fotografie, predmety, písané slová) voliť na základe odporúčaní zariadenia poradenstva a prevencie a záverov špeciálnopedagogickej diagnostiky žiaka.

Tieto stratégie vizualizácie pomáhajú:

- ľahšie pochopiť podávané informácie;
- vyjadriť vedomosti rôznymi spôsobmi;
- zapájať sa do aktivít a učenia.

2.1.2 Štrukturalizácia

Práca so žiakmi s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia si vyžaduje špecifický prístup, kde kľúčovým pilierom je práve štrukturalizácia. Pre žiaka je svet často nepredvídateľný a mätúci, štruktúra mu slúži ako „mapa“, ktorá znižuje úzkosť a zvyšuje jeho samostatnosť.

Štruktúra priestoru, času a činností, vizuálna podpora priestoru a pracovného miesta umožnia žiakovi predvídať a orientovať sa v priestore aj v činnostiach. Štruktúrované úlohy pomáhajú žiakom zabezpečiť prehľadnosť a jednoznačnosť, čo im umožňuje každodenné činnosti vykonávať s istotou a rutinou.

Žiak si vďaka štrukturalizácii dokáže odpovedať na otázky „Kedy? Kde? Čo? Ako? Ako dlho? a Prečo?“, nedostáva sa do stresu a jeho správanie je primerané. Cieľom štrukturalizácie priestoru je, aby žiak presne vedel, kde sa čo robí. Trieda by mala mať jasne označený priestor, miesto na učenie, miesto na hru, relaxačná zóna. Štrukturalizácia času – žiaci majú často problém s vnímaním času a abstraktnými pojmami ako „potom“ alebo „o chvíľu“.

Vizuálny rozvrh (predmety, prestávky, obed) zobrazený pomocou predmetov, fotiek, piktogramov alebo textu (podľa úrovne žiaka) pomáha žiakovi pochopiť, čo má robiť (úloha), koľko toho má urobiť (počet úloh), kedy bude hotový, čo bude nasledovať potom (odmena/prestávka).

Používanie časovačov ukazuje, koľko času zostáva do konca aktivity. Adekvátne štruktúra a vizuálna podpora žiaka závisí od jeho vývinovej úrovne a má vychádzať z jeho individuálnych potrieb s cieľom dosiahnuť čo najvyššiu mieru autonómie. Štruktúra žiakovi prináša pocit bezpečia (vie, čo ho čaká), samostatnosť a lepšiu komunikáciu (vizuálne podnety sú pre neho čitateľnejšie než hovorené slovo).

Obsah vzdelávacích oblastí je plne individualizovaný prostredníctvom IVP, ktorý:

- vychádza z funkčnej špeciálnopedagogickej diagnostiky;
- reflektuje aktuálnu úroveň komunikácie žiaka (neverbálna, používanie AAK, verbálna);
- reflektuje aktuálnu úroveň kognitívnych schopností žiaka;
- určuje konkrétne ciele, metódy, formy práce, podporné opatrenia a spôsob hodnotenia.

Obrázok 5: Vizualizácia a štrukturalizácia vypracovania zadaného počtu úloh/pracovných listov

Zdroj 5: Obrázok vytvorený pomocou AI ChatGPT, 2026

2.1.3 „Prompty“

Pri nácviku akejkoľvek zručnosti, správania alebo schopnosti u žiakov je nevyhnutná individuálna miera pomoci. Každý žiak potrebuje inú podporu, ktorá má vychádzať z jeho možností, aktuálneho stavu a skúseností. „prompt“ je akákoľvek pomoc, náponeda alebo pobádanie, ktoré učiteľ poskytne žiakovi po inštrukcii, aby mu pomohol reagovať správne.

„prompt“ používame vtedy, keď:

- bežná inštrukcia nestačí;
- žiak nevie, čo má urobiť;
- hrozí chyba, frustrácia alebo zlyhanie.

Cieľom „promptu“ nie je nahradiť učenie, ale pomôcť žiakovi uspieť.

Základné druhy „promptov“:

1. Fyzický „prompt“

- učiteľ fyzicky vedie žiaka:
 - plný „prompt“ – ruka v ruke;
 - čiastočný „prompt“ – nasmerovanie pohybu, dotyk na lakeť.
- používa sa pri nových alebo náročných úlohách.

2. Verbálny „prompt“

- slovná pomoc: pokyn, otázka, náponeda.
- najčastejšie používaný „prompt“ v škole.

3. Modelovanie

- učiteľ predvedie želanú činnosť (ukáže, ako sa má úloha urobiť) a žiak ho napodobní.

4. Gesto

- učiteľ ukáže prstom, pokýve hlavou alebo naznačí smerom k správnejmu predmetu/odpovedi.

5. Vizuálny „prompt“

- obrázky, fotografie, piktogramy, text, video.
- veľmi účinný ako vizuálna podpora.

Hierarchia „promptov“

1. Plný fyzický „prompt“.
2. Čiastočný fyzický „prompt“.
3. „prompt“ modelom.

4. „prompt“ gestom, pozíciou.
5. Verbálny „prompt“.
6. Vizuálny „prompt“.
7. Samostatnosť.

Dôležité je odstraňovanie „promptov“: „prompt“ pomôže žiakovi vykonať úlohy správne, ale vždy je treba „prompty“ postupne znižovať a učiť zručnosť až do úplnej samostatnosti.

2.1.4 Denný režim

Denný režim je vizuálny a štruktúrovaný plán činností dňa.

Význam denného režimu

Denný režim je základný kompenzačný a podporný nástroj vo výchove a vzdelávaní žiakov s autizmom.

Slúži na:

- zvýšenie predvídateľnosti dňa;
- zníženie úzkosti a stresu;
- podporu orientácie v čase a činnostiach;
- rozvoj samostatnosti;
- podporu porozumenia pokynom.

Denný režim poskytuje žiakovi odpovede na otázky:

- Čo budem robiť?
- Kedy?
- V akom poradí?
- Čo bude nasledovať?
- Kedy činnosť skončí?

Formy denného režimu podľa úrovne schopností žiaka

Denný režim sa diferencuje podľa kognitívnych, komunikačných a adaptačných schopností žiaka.

Obrázkový denný režim:

- používa piktogramy, fotografie alebo kresby.

Slovný denný režim:

- používa krátke slová alebo jednoduché dvojslovné vety;
- vhodný pre žiakov s AU, ktorí rozumejú napísanému textu (používa sa veľká tlačaná abeceda);
- jednoduché a stále rovnaké formulácie (napr. „TELESNÁ VÝCHOVA“, „ODDYCH“).

Obrázkovo-slovný denný režim:

- kombinácia obrázkov + slovo;
- podporuje globálne čítanie.

Predmetový denný režim:

- používa reálne predmety alebo ich časti, či zmenšeniny;
- umožňuje porozumenie aj bez symbolického myslenia;
- podporuje vnímanie cez hmat a manipuláciu.
- Príklady:
 - lyžica = obed;
 - malá loptička = telesná výchova;
 - štetec = výtvarná výchova;
 - uterák = hygiena.

Forma:

- vertikálny (zhora – nadol) alebo horizontálny (zľava – doprava);
- odnímateľné predmety, kartičky s obrázkom, kartičky so slovom, obrázkovo-slovné kartičky;
- prenosný individuálny rozvrh (napr. kniha);
- pevný denný režim, pevne umiestnený na stene alebo stole.

Obsahuje:

- obrázky, slová, predmety ako symboly vyučovacích predmetov a aktivít;
- prestávky, obed, oddych;
- presuny (telocvičňa, jedáleň, učebne, šatňa, školský dvor a pod.);
- začiatok a koniec dňa;
- box na ukončené vyučovacie predmety a aktivity.

Použitie v praxi:

- obrázky alebo predmety sú pripnuté na paneli v poradí, v akom činnosti nasledujú;
- žiak s denným režimom manipuluje, prikladá tranzitné obrázky alebo predmety z panela k volacím obrázkom alebo predmetom, ktoré sú umiestnené v priestore, kde sa činnosť uskutočňuje;
- po ukončení činnosti sa obrázok alebo predmet odloží do boxu „hotovo“, ktorý je umiestnený pod panelom s denným režimom.

Funkcia:

- podporuje rozvoj reči a porozumenie reči;
- podporuje orientáciu v priestore, čase a činnostiach;
- umožňuje predvídať;
- prepája vizuálnu a verbálnu informáciu.

Pravidlá používania denného režimu:

- denný režim musí byť konzistentný (rovnaké symboly, rovnaké miesto);
- zmeny v režime musia byť vizualizované vopred;
- režim sa používa každodenne, nie iba výnimočne;
- žiak režim aktívne využíva, nefunguje iba ako dekorácia.

Práca so zmenou v dennom režime:

- zmena v dennom režime je pre žiakov výrazne stresujúca;
- odporúčané postupy:
 - ak tomu žiak rozumie, používať symbol „zmena“;
 - vopred ukázať nový obrázok, slovo alebo predmet;
 - ukázať, čo sa mení a za čo;
 - krátko a jasne vysvetliť, čo a prečo sa zmení.

Obrázok 6: Slovný denný režim a Obrázkovo-slovný denný režim

Zdroj 6: Renáta Póčová

Obrázok 7: Predmetový denný režim

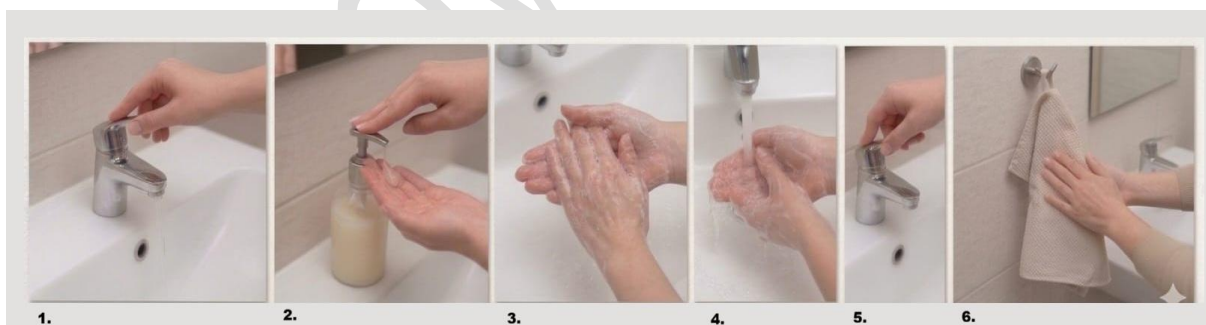
Zdroj 7: Michaela Rumanková

2.1.5 Procesuálne schémy a plány

Procesuálne schémy slúžia ako podpora pri učení každodenných zručností u žiakov s PAS. Pomáhajú napríklad pri nácviku sebaobsluhy, osobnej hygieny, stravovania, pracovných návykov a postupov, či jednoduchých domácich činností. Pri nácviku je potrebné rozdeliť jednotlivé činnosti na malé, zrozumiteľné kroky. Takto vytvorená schéma umožňuje osobe lepšie pochopiť postup a postupne si osvojiť danú zručnosť. Nácvik by mal prebiehať v prirodzenom prostredí a s reálnymi predmetmi, ktoré sa pri činnosti používajú.

Dôležitou súčasťou procesu je využívanie vizuálnej podpory. Tá pomáha kompenzovať ťažkosti so spracovaním slovných pokynov a uľahčuje orientáciu v jednotlivých krokoch. Procesuálne schémy môžu mať rôznu formu, napríklad predmety, fotografie, obrázky, obrázky doplnené textom alebo jednoduché textové pokyny. Výber formy závisí od schopností a úrovne porozumenia konkrétného žiaka.

Procesuálne schémy pomáhajú najmä tým, že nahrádzajú náročnejšie spracovanie slovných pokynov vizuálnou formou, ktorá je pre mnohých žiakov zrozumiteľnejšia. Cieľom nie je naučiť žiaka mechanicky presný postup, ale pomôcť mu orientovať sa v činnosti a postupne podporovať jeho samostatnosť. Procesuálne schémy slúžia len dočasne, ak žiak zvládne určitý krok samostatne, vizuálna podpora sa postupne obmedzuje alebo úplne odstráni.

Obrázok 8:Procesuálna schéma Umývanie rúk
Zdroj 8:Obrázok vytvorený pomocou AI Gemini, Nano Banana 2026

2.1.6 Žetónový systém (tokeny)

Žetónový systém patrí medzi účinné stratégie pozitívneho posilňovania využívané vo vzdelávaní žiakov s PAS. Ide o prehľadný a vizuálne podporený spôsob, ako žiakovi sprostredkovať, aké správanie sa od neho očakáva a zároveň ho motivovať k opakovaniu požadovaného správania. Pri tomto systéme žiak získava žetóny (napr. obľúbené obrázky, smajlíkov, hviezdičky a pod.) za splnenie konkrétnych úloh alebo za požadované správanie.

Po nazbieraní vopred dohodnutého počtu žetónov nasleduje odmena, ktorá je pre žiaka motivujúca (napr. obľúbená aktivita, sladkosť, obľúbený predmet, prestávka). Pre žiakov je dôležité, že systém je vizuálny, konkrétny a stabilný. Žiak presne vidí, koľko žetónov už získal a koľko mu ešte chýba k odmene, čo znižuje neistotu a zvyšuje motiváciu.

Aby bol systém efektívny, je potrebné:

- jasne definovať, za čo žiak žetóny získava;
- koľko žetónov potrebuje žiak k získaniu odmeny;
- používať pre žiaka atraktívne žetóny;
- vyberať individuálne motivujúce odmeny;
- systém používať dôsledne a pravidelne.

Žetónový systém tak predstavuje jednoduchý, ale veľmi účinný nástroj, ktorý podporuje učenie, motiváciu aj celkové fungovanie žiaka v školskom prostredí.

Obrázok 9: Žetónový systém
Zdroj 9: Michaela Rumanková, vytvorené v Canve, 2026

2.1.7 Zapájanie žiakov do celoškolských podujatí

Žiaci môžu mať výrazné ťažkosti so spracovaním senzorických podnetov, ako je hluk, pohyb väčšieho množstva osôb, intenzívne svetlo, pachy, neorganizované presuny či zmeny v bežnom režime. Tieto situácie sa často vyskytujú počas hromadných školských podujatí a môžu u žiaka vyvolávať výrazný stres, neistotu, dezorientáciu alebo senzorické preťaženie.

Účasť na celoškolských aktivitách má však aj u týchto žiakov významný sociálny a adaptačný prínos. Podporuje rozvoj sociálnych a komunikačných zručností a postupné zvládanie nových situácií. Z tohto dôvodu nie je vhodné žiaka z podujatí vylučovať, ale zabezpečiť mu primeranú, intenzívnejšiu podporu a individuálny prístup.

Dôležitá je dôsledná príprava žiaka na danú situáciu. Je potrebné využívať vizuálnu podporu (obrázky, piktogramy, fotografie) alebo jednoduché sekvenčné zobrazenie priebehu podujatia. Informácie by mali byť stručné, konkrétne a opakovane sprostredkované. V mnohých prípadoch je nevyhnutná aj priama asistencia dospeléj osoby, ktorá žiakovi pomáha orientovať sa v prostredí a reagovať na vzniknuté situácie.

Dôležité je individuálne nastaviť rozsah účasti. Žiak sa môže zapojiť len na krátky čas alebo iba do vybraných častí programu. Dĺžku účasti je vhodné prispôbovať jeho aktuálnemu stavu a postupne ju predlžovať.

Je potrebné upraviť podmienky prostredia. Žiak by mal sedieť alebo stáť na vopred dohodnutom mieste, prípadne sa zúčastniť iba ako pozorovateľ. Potrebné je umožniť používanie kompenzačných pomôcok (napr. slúchadlá proti hluku) a zabezpečiť možnosť odchodu do pokojného priestoru v prípade preťaženia. Cieľom je vytvoriť bezpečné, zrozumiteľné a predvídateľné podmienky, ktoré umožnia žiakovi zapojiť sa do spoločných aktivít v rozsahu, ktorý je pre neho zvládnuteľný, bez nadmerného stresu a s podporou pozitívnych skúseností.

3. Úpravy vo výchove a vzdelávaní

Pre žiakov s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia je vypracovaný špecifický obsah vzdelávania pre všetky vzdelávacie oblasti, vzhľadom k ich špeciálnym výchovno-vzdelávacím potrebám. Tento špecifický obsah vzdelávania je súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie a zároveň sa riadi príslušným Rámcovým učebným plánom pre žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia a žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v kombinácii s iným zdravotným znevýhodnením.

Obsah vzdelávania

Obsah vzdelávania tvoria vzdelávacie oblasti. Obsah a ciele vzdelávacích oblastí sa prispôsobujú individuálnym osobitostiam každého žiaka. Obsah jednotlivých zložiek sa modifikuje, rozširuje alebo redukuje podľa možností žiakov a ich vývinovej úrovne.

Obsah vzdelávania sa chápe ako podklad, ktorý má učiteľ tvorivo rozvíjať, rozširovať alebo redukovať, v závislosti od potenciálu a osobnostných vlastností každého žiaka. Každý žiak je jedinečný a má odlišné potreby. Je nevyhnutné vytvárať IVP, ktoré zohľadňujú silné stránky, špecifické záujmy, špecifické potreby a štýl učenia sa každého žiaka. Kľúčové je pravidelné prehodnotenie a aktualizácia IVP.

Dôležité je tiež prepájať učivo s reálnymi situáciami a praktickým využitím. Žiaci majú ciele výchovy a vzdelávania formulované ako orientačné ciele rozvoja. Rozsah ich dosiahnutia závisí od individuálnych možností žiaka, miery podpory a zdravotného stavu. Cieľom vzdelávania je maximálny možný rozvoj funkčných schopností každého žiaka, nie dosiahnutie rovnakých výkonov.

Hlavné ciele úpravy učebného obsahu pre žiakov sú bližšie špecifikované v prílohe „Osobitosti výchovy a vzdelávania žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia.“

Úprava obsahu v jednotlivých vzdelávacích oblastiach má odporúčací charakter a učiteľ ju prispôbuje individuálnej vývinovej úrovni žiaka. Pri úprave obsahu je potrebné zohľadniť, že vývin žiaka môže byť v jednotlivých oblastiach nerovnomerný. Vzdelávanie má vychádzať z jeho silných stránok, špecifických potrieb, záujmov a potenciálu tak, aby žiak primerane

svojim schopnostiam a možnostiam napredoval a maximálne rozvíjal svoje možnosti a potenciál.

3.1 Vzdelávacia oblasť Jazyk a komunikácia

Vzdelávacia oblasť (ďalej len VO) Jazyk a komunikácia si vyžaduje maximálnu mieru individualizácie, vizualizácie a zameranie sa na funkčnú komunikáciu žiaka. Obsah aj ciele výučby sa prispôsobujú individuálnym možnostiam každého žiaka, pričom učiteľ môže klásť dôraz na tú oblasť, ktorá je pre konkrétneho žiaka vhodnejšia.

Žiaci sa vzdelávajú na základe IVP. Úprava obsahu vzdelávania vychádza z aktuálnej vývinovej úrovne žiaka, jeho individuálnych schopností, možností a špecifických potrieb. Rozsah, náročnosť a kvalitu úpravy obsahu vzdelávania nie je možné určovať paušálne, keďže žiaci s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia predstavujú mimoriadne heterogénnu skupinu.

Každý žiak má odlišný profil schopností, nerovnomerne rozvinuté vývinové oblasti a rozdielne tempo učenia, čo si vyžaduje vysoko individualizovaný prístup. Preto má úprava obsahu odporúčací charakter. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať.

Učiteľ volí a upravuje obsah vzdelávania individuálne pre každého žiaka, a to na základe:

- jeho kognitívnej a komunikačnej úrovne;
- úrovne porozumenia;
- úrovne pozornosti a schopnosti spolupráce;
- senzorických špecifik;
- úrovne motorických zručností;
- schopnosti generalizovať osvojené zručnosti do bežných situácií.

Cieľom nie je zvládnutie čo najväčšieho množstva učiva, ale podpora maximálne možného rozvoja potenciálu konkrétneho žiaka.

3.1.1 Slovenský jazyk a literatúra

Obsah vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a literatúra sa u žiakov upravuje tak, aby rozvíjal funkčné komunikačné schopnosti, sociálne zručnosti, grafomotorické zručnosti, poznávacie funkcie, reguláciu emócií a praktické využitie jazyka v každodennom živote. Dôraz sa kladie na zmysluplnosť, využiteľnosť a prepojenie s reálnymi situáciami.

Dôležitou súčasťou je aj rozvoj porozumenia hovorenému, písanému alebo obrázkovému textu, prípadne predmetom znázorňujúcim aktivitu – situáciu. Zamerať sa na schopnosť vyjadriť vlastné potreby, pocity a názory primeraným spôsobom, ako aj podpora sociálnej interakcie prostredníctvom jazykových aktivít. Každý žiak je iný a preto neexistuje univerzálne jednotné riešenie.

- **Ciele, obsah a metódy vzdelávania** sa prispôsobujú individuálnym schopnostiam, komunikačnej úrovni a aktuálnemu funkčnému stavu žiaka.
- **Rozvoj slovnej zásoby** prebieha prirodzeným spôsobom (rozširovanie pasívneho a aktívneho slovníka v každodenných situáciách) a cielene, prostredníctvom opakovaných komunikačných situácií s vizuálnou a situačnou podporou.
- **Dôraz sa kladie na funkčnú komunikáciu** – slová, symboly, predmety, gestá a znaky, ktoré žiak dokáže reálne využívať v bežnom živote.
- **Čas na osvojenie vedomostí** sa individuálne prispôbuje osobitostiam žiaka.
- **Opakovanie a utvrdzovanie** naučeného učiva si vyžaduje niekedy dlhší čas.
- **Nové učivo sa zavádza postupne** a s výraznou vizuálnou podporou, dôležitá je generalizácia naučených zručností do prirodzeného prostredia žiaka.
- **Nácvik čítania** je najlepšie realizovať globálne, priradovaním slov k obrázkom a opačne, podľa schopností žiaka.
- **Pri neverbálnych žiakoch využívať možnosti ukazovania**, priradovania predmetov, obrázkov, písmen aj slov.
- **Podporiť pochopenie** deja textu vizualizáciou.
- **Písanie je potrebné prispôbiť** motorickým a kognitívnym možnostiam žiaka.

SEMAFOR

KEĎ ČERVENÁ ZABLIKÁ,

NEPOHNEM SA Z CHODNÍKA.

IBA FARBA ZELENÁ,

VOĽNÚ CESTU ZNAMENÁ.

Obrázok 10: Príklad vizualizovanej básničky

Zdroj 10: Michaela Rumanková, vytvorené v Canve, 2026

3.1.1.1 Úprava obsahu

Prípravný ročník

Charakter úpravy obsahu:

- obsah je redukovaný na podstatné a funkčne využiteľné zručnosti v praktickom živote;
- zamerať sa na porozumenie symbolom, gestám, vizuálnym alebo verbálnym inštrukciám slúžiacim pre označenie predmetov, činností, rutinných aktivít, záujmov;
- podporovať u žiaka akúkoľvek formu porozumenia a vyjadrovania svojich potrieb.

Zameranie úpravy obsahu:

- cielené upriamenie pozornosti na určený objekt, obrázok, ilustráciu, nákres;
- vedieť upriamiť pozornosť na vnímanie slova ako základnej dorozumievacej jednotky, alebo na symbol, predmet, znak, gesto pri augmentatívnej komunikácii;
- vyhľadávanie, priradovanie, zoskupovanie obrazcov, tvarov na základe daného kritéria (tvar, veľkosť, farba) a ich usporiadanie do radu, do dvojíc s postupovaním zľava doprava, alebo zhora nadol.

Prvý až tretí ročník

Charakter úpravy obsahu:

- pomenovávanie, triedenie, zoskupovanie predmetov, javov, činností;
- vnímanie činností a predmetov dôležitých pre osvojovanie si práce s písmenami, jednoduchými slovami.

Zameranie úpravy obsahu:

- vyjadrenie polohy predmetu – hore, dolu, na kraji, uprostred, na konci, pred, za, nad, pod atď. podľa individuálnych schopností žiaka;
- vnímanie zvukovej podoby, vyvodzovanie hlások a jednoduchých slov a ich priradovanie k obrázku alebo identickému slovu;
- osvojenie si jednotlivých písmen abecedy (primárne veľké tlačené písmená);
- priradovanie slovných pomenovaní k obrázkom (obrázkom so slovom);
- počúvanie krátkeho príbehu, vnímanie intonácie hlasu, sledovanie deja pomocou obrázkov.

Štvrtý až piaty ročník

Charakter úpravy obsahu:

- upevňovanie čítania doteraz osvojovaných písmen, pri neverbálnych žiakoch poznávania, ukázania na písmeno;
- počúvanie krátkeho čítaného textu doplneného o ilustrácie.

Zameranie úpravy obsahu:

- vyhľadávanie tvarovo alebo farebne odlišných obrazcov zo skupiny tvarovo alebo farebne rovnakých obrazcov;
- využívanie zmysluplných slabík ako krátkych slov pri dopĺňaní ilustrácie jednoslabičným „textom“;
- rozširovanie slovnej zásoby – nácvik akceptovania použitia rôznych slov pre to isté pomenovanie predmetov, aktivít, reality;
- vyhľadávanie ilustrácií súvisiacich s prečítaným textom;
- pri neverbálnych žiakoch vnímať oznam, otázku a následne vykonať pokyn,
- vytváranie/dopĺňanie osobného frekvenčného slovníka o slová s nacvičovanými písmenami.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

Charakter úpravy obsahu:

- automatizácia čítania doteraz nacvičených slov, pri neverbálnych žiakoch priradovanie, doplňovanie slov;
- porozumenie krátkemu čítanému textu;
- opakovanie a utvrdzovanie písania písmen a slov osvojených v predchádzajúcich ročníkoch.

Zameranie úpravy obsahu:

- dopĺňanie osobného frekvenčného slovníka o slová s nacvičovanými písmenami;
- osvojiť si písanie vlastného mena a priezviska (možnosť veľkým tlačným písmom);
- tvorenie odpovedí k otázkam z textu prečítaného učiteľom – vymenovať/ukázať pomocou obrázkov postavy z príbehu, napr. vyjadriť poznanie, rozlíšenie dobra a zla, správnosti a nesprávnosti konania postáv a vyjadriť vlastné pocity („čo sa mi páči,

nepáči“) s využitím emotikonov. Rovnakým spôsobom pokračovať aj pri určení iných kritérií.

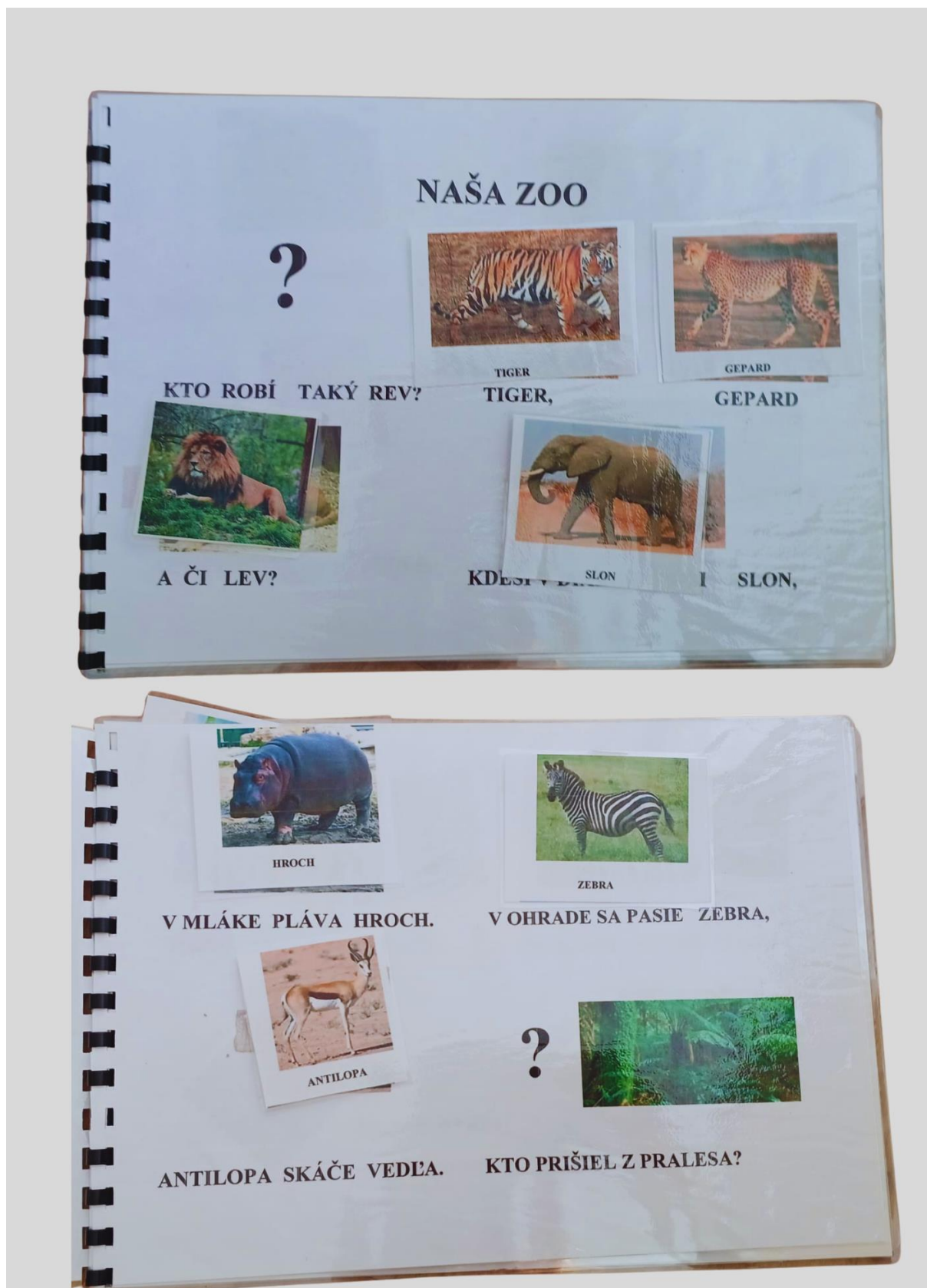
3.1.1.2 Úprava metód

Recepcia textov

- Pri práci s textom sa využívajú vizuálne stratégie, ktoré podporujú porozumenie a pochopenie deja.
- Ilustrácie ku kľúčovým slovám, ktoré pomáhajú žiakovi lepšie pochopiť význam slov a udalostí v texte.
- Vizuálne znázornenie deja. Takáto vizualizácia pomáha žiakovi orientovať sa v príbehu a lepšie pochopiť súvislosti.
- Čítacie okienka na zameranie sa na jeden riadok, farebné pásiky alebo podklady na zjemnenie kontrastu.
- Redukovaný rozsah textu. Texty sa primerane skracujú a upravujú, aby zodpovedali úrovni porozumenia žiaka.
- Rozdelenie textu na menšie celky, s ktorými sa pracuje postupne.
- Sprievodné otázky/obrázky, ktoré pomáhajú žiakovi sústrediť sa na podstatné informácie a podporujú porozumenie obsahu textu.

Pri učení sa uplatňujú:

- vizuálna podpora;
- multisenzorický prístup;
- časté opakovanie;
- okamžitá pozitívna spätná väzba.

Obrázok 11: Vizualizovaný príbeh na čítanie
(žiak manipuluje s obrázkami podľa čítania textu a prikladá ich k obrázkom s textom)
Zdroj 11: Michaela Rumanková

3.1.1.3 Úprava foriem

Vzdelávacie formy vo vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia sa prispôsobujú individuálnym komunikačným schopnostiam žiaka, úrovni porozumenia, typu komunikácie (verbálna, neverbálna, alternatívna) a miere samostatnosti.

- **Individuálna práca** – základná forma nácviku porozumenia, vyjadrovania potrieb a rozvoja funkčnej komunikácie, individuálna práca umožňuje bezchybné učenie, opakovanie a okamžitú spätnú väzbu.
- **Práca vo dvojici s podporujúcim spolužiakom** – rozvoj komunikačnej interakcie, striedania sa v komunikácii („Ja – Ty“), modelovanie správnych komunikačných prejavov a reakcií.
- **Práca v malých skupinách s jasne určenými rolami** – každá rola je vizualizovaná (kto hovorí, kto počúva, kto odpovedá), presné zadelenie úloh. Jasne stanovený začiatok, priebeh a koniec aktivity.
- **Diferencované úlohy podľa úrovne porozumenia** – verbálne, neverbálne alebo pomocou AAK.
- **Jasná štruktúra komunikácie:** začiatok – priebeh – koniec.
- **Skrátené a upravené texty** – redukovaný rozsah, jednoduché vety, jasná štruktúra.
- **Sprievodné obrázkové otázky k textu** – podpora čítania s porozumením.

3.1.1.4 Úprava priestoru

Priestor pre VO Jazyk a komunikácia je upravený tak, aby podporoval sústredenie, porozumenie a bezpečnú komunikáciu.

- **Jasne štruktúrované pracovné miesto**, stabilné miesto na individuálnu prácu a komunikáciu. Vizualne oddelené zóny (práca – oddych – komunikácia).
- **Minimalizácia rušivých podnetov**, obmedzenie hluku, vizuálneho preťaženia a pohybu v okolí žiaka.
- **Vizuálne označenie pomôcok a miesta**, miesto pre komunikačné tabuľky, piktogramy, obrázky, jednoznačné označenie, kde sa komunikuje, kde sa pracuje. Organizéry na pracovnom stole.

Práca s kompenzačnými pomôckami

Kompenzačné pomôcky slúžia na podporu porozumenia, vyjadrovania, orientácie v úlohe a znižovanie kognitívneho a senzorického zaťaženia. Ich výber a používanie vychádza z individuálneho vzdelávacieho plánu žiaka.

- **Vizuálne obrázky, piktogramy a predmety**, podpora porozumenia pokynom, otázkam a situáciám.
- **Piktogramy pre základné sociálne situácie** pozdrav, prosba, odmietnutie, čakanie atď.
- **Obrázkové sekvencie a vizualizácia deja** textu, sled udalostí v texte, pochopenie príčinných súvislostí.
- **Ilustrácie ku kľúčovým slovám** a vetám, podpora porozumenia významu textu.
- **Komunikačné tabuľky**, výber odpovedí, potrieb, emócií, podpora alternatívnej a augmentatívnej komunikácie (AAK).
- **Tematické obrázkové slovníky** na rozlišovanie pasívneho a aktívneho slovníka. Slová z každodenného života (jedlo, osoby, činnosti, pocity).
- **Čítacie okienka**, zameranie pozornosti na jeden riadok textu a obmedzenie rušivých podnetov.
- **Farebné pásiky** alebo podklady pod text, zjemnenie kontrastu, podpora u žiakov so senzorickou precitlivosťou.

Obrázok 12: Vizualizácia - Nácvik sociálnej situácie: Pozdrav

Zdroj 12: Renáta Póčová

Obrázok 13: Vizualizácia týždenného rozpisu
Zdroj 13: Renáta Póčová

3.1.1.5 Úprava hodnotenia

Hodnotenie vo vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia je zamerané na pokrok v komunikácii, nie na výkon.

- Slovné hodnotenie, jednoduché, jasné a zrozumiteľné vyjadrenia („Podarilo sa ti odpovedať“, „Skúsil si požiadať o pomoc“).
- Okamžitá spätná väzba počas činnosti, pochvala za aktivitu, nie len za správnu odpoveď.
- Motivačné hodnotenie, žetónový systém (body, nálepky, tokeny), ktoré žiak vymení za preferovanú aktivitu alebo odmenu.
- Hodnotenie individuálneho pokroku.
- Jednoduchá a jednoznačná spätná väzba, kombinácia slovnej a vizuálnej podpory (smajlík, symbol „hotovo“).

3.1.2 Rozvíjanie komunikačnej schopnosti a sociálnych zručností

Do vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia je začlenený aj rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností. U žiakov sa riadi príslušným Rámcovým učebným plánom pre žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia a žiakov so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v kombinácii s iným zdravotným znevýhodnením.

Problémy vyplývajúce z autizmu a ďalších pervazívnych vývinových porúch neumožňujú žiakom, aby sociálne zručnosti nadobúdali spontánne, intuitívne, vyplývajúce zo sociálneho porozumenia. Jednotlivé úrovne sa preto neviažu striktne na konkrétny ročník, ale môžu sa navzájom prelínať. Z hľadiska používaných metód majú preto dôležitú úlohu kognitívne postupy a postupy terapie správania. Z rovnakého dôvodu žiaci naučené schopnosti neaplikujú spontánne v domácom prostredí.

Je dôležité rodinu informovať o dosiahnutých pokrokoch žiaka a metódach, ako ich preniesť domov – v oblasti komunikácie, sociálneho správania a integračných zručností, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou sociálneho správania a napomáhajú sociálnej integrácii, v zmysle nadväzovania a udržiavania vzťahov, trávenia voľného času a podobne.

Všeobecným cieľom predmetu, ktorý sa prelína celým vzdelávaním, je rozširovanie funkčnej komunikácie v kategóriách:

- žiadanie osobných potrieb;
- reakcie na správanie iných ľudí;
- komentovanie;
- žiadanie informácií;
- vyjadrovanie pocitov;
- vyjadrovanie prosociálnych postojov;
- sebaobhajovanie.

Dôležité je aktívne vyhľadávanie a využívanie takzvaných motivátorov, ktoré žiaka budú podnecovať ku komunikácii svojich priání a potrieb. Podnecovanie komunikácie žiaka realizujeme používaním jeho hračiek a obľúbených predmetov záujmu. Zmapovaním obľúbených aktivít/predmetov (motivačná báza) žiaka vytvoríme podmienky k dostatočnému množstvu komunikačných príležitostí. Je tiež možné využiť sociálne rituály, ktoré žiak

obľubuje. Vzhľadom na fakt, že narušenie sociálnych zručností a komunikačnej schopnosti je pre žiakov symptomatické, a vzhľadom na skutočnosť, že vývin žiakov s autizmom je charakterizovaný svojou nerovnomernosťou, je takmer nepravdepodobné, aby žiak mohol postupovať rovnomerne v jednotlivých vyučovacích predmetoch v rovnakom ročníku a na rovnakej úrovni, resp. že každý nový školský rok sa automaticky prechádza do cieľov vyučovacieho predmetu ďalšieho ročníka.

Žiak nepostupuje vo vzdelávaní rovnomerne a ciele sa tak musia voliť na základe dosiahnutej vývinovej úrovne, nie podľa ročníka. Je dôležité vyhnúť sa porovnávaniu žiaka s intaktnými spolužiakmi a sústrediť sa na individuálny pokrok. Aby sa žiak stal členom skupiny, resp. mal vzťah s iným žiakom alebo s členom rodiny, musí mať schopnosti nevyhnutné k nadväzovaniu interakcií.

Aby sme žiaka pripravili na interaktívnu hru s iným žiakom, učíme ho potrebné sociálne zručnosti najprv v situácii 1:1. Keď má žiak naučené niektoré sociálne zručnosti, začneme s krátkou interakciou s iným žiakom. Interakcia ešte nemusí mať za cieľ žiaka niečo naučiť. Dôležité je, aby si žiaci na seba zvykli, aby spolu zažili spoločné príjemné zážitky z aktivít, ktoré majú spoločné.

Tieto stretnutia sú ideálnou príležitosťou na odpozorovanie ich schopností a identifikáciu tých, ktoré ich budeme ďalej učiť v situáciách 1:1. Tieto situácie nemajú len funkciu identifikácie nedostatkov žiaka, ale aj postupné priblíženie jeho individuálnych hrových, sociálnych a komunikačných schopností k štandardným.

3.1.2.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, komunikačným schopnostiam a spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Obsah je upravený individuálne tak, aby podporoval:

- potrebu komunikovať a žiadať, reagovať, vybrať si primeranou formou;
- rozširovanie aktívnej a pasívnej slovnej zásoby v tematických okruhoch blízkyh každodennému životu;
- jemnú motoriku ako predpoklad písania, osvojenie funkčného písania veľkej tlačenej abecedy (ak je to vývinovo možné);
- pomenovávanie, priradovanie, imitáciu;
- čítanie a porozumenie krátkym textom s vizuálnou podporou.

3.1.2.2 Úprava metód

- Názorné učenie komunikačných zručností, pri ktorom učiteľ využíva vizuálne pomôcky, predmety alebo obrázky.
- Bezchybné učenie, predchádzať vzniku chýb počas učenia tým, že učiteľ žiakovi poskytuje primeranú a včasnú podporu (prompt), aby odpoveď alebo činnosť zvládol správne hneď na začiatku.
- Modelovanie správania. Pri osvojovaní komunikačných a sociálnych zručností sa využíva modelovanie správania, keď učiteľ predvádza vhodný spôsob komunikácie alebo sociálneho správania a žiak následne správanie napodobňuje a postupne si ho osvojuje.
- Na podporu porozumenia sociálnych situácií sa používajú vizualizované príbehy s jednoduchým dejom.
- Komunikačné zručnosti sa upevňujú prostredníctvom opakovaného nácviku.
- Učenie cez hru a manipuláciu, zážitkové učenie. Hra poskytuje priestor na spontánnu komunikáciu, striedanie sa v aktivitách a nadväzovanie sociálneho kontaktu.

- Pri práci sa využíva vizuálna podpora komunikácie, napríklad obrázky, predmety, symboly alebo komunikačné kartičky, ktoré pomáhajú žiakovi vyjadriť svoje potreby a lepšie porozumieť komunikačnej situácii.

3.1.2.3 Úprava foriem

- Individuálna práca – základná forma nácviku porozumenia, vyjadrovania potrieb a rozvoja funkčnej komunikácie, individuálna práca umožňuje bezchybné učenie, opakovanie a okamžitú spätnú väzbu.
- Práca vo dvojici s podporujúcim spolužiakom.
- Rozvoj komunikačnej interakcie, striedania sa v komunikácii („Ja – Ty“), modelovanie správnych komunikačných prejavov a reakcií.
- Práca v malých skupinách s jasne určenými rolami – každá rola je vizualizovaná (kto hovorí, kto počúva, kto odpovedá), presné zadelenie úloh.
- Krátke riadené skupinové aktivity.
- Jasne stanovený začiatok, priebeh a koniec aktivity.
- Diferencované úlohy podľa úrovne porozumenia.
- Diferenciácia podľa náročnosti, rozsahu a tempa.
- Podpora pri prechode k samostatnosti.
- Poskytnúť štruktúru textu, farebné zvýraznenie.
- Rozčleniť úlohu na kroky.

3.1.2.4 Úprava priestoru

Priestor pre VO Jazyk a komunikácia je upravený tak, aby podporoval sústredenie, porozumenie a rozvoj komunikácie.

- Jasne štruktúrované pracovné miesto.
- Minimalizácia rušivých podnetov (pracovný box pre samostatnú prácu).
- Vizuálne označenie pomôcok a miesta.

Práca s kompenzačnými pomôckami

Kompenzačné pomôcky slúžia ako hlavný nástroj rozvoja porozumenia, vyjadrovania a sociálnej komunikácie.

- Vizuálne obrázky na podporu porozumenia a reči.
- Piktogramy alebo obrázky pre základné sociálne situácie, pozdrav, prosba, odmietnutie, čakanie, ukončenie rozhovoru.
- Obrázkové sekvencie, vizualizácia priebehu rozhovoru alebo komunikačnej situácie.
- Infografiky, jednoduché schémy komunikácie (kto hovorí – kto počúva).
- Komunikačné tabuľky, výber odpovedí, potrieb, emócií, podpora alternatívnej a augmentatívnej komunikácie (AAK).
- Jednoduché vizualizované sociálne príbehy. Vysvetlenie pravidiel komunikácie v konkrétnych situáciách (v triede, na chodbe, pri rozhovore).

3.1.2.5 Úprava hodnotenia

- Slovné hodnotenie.
- Okamžitá spätná väzba počas činnosti (pochvala).
- Odmena alebo zbieranie bodov/nálepiek za dokončenú úlohu, ktoré žiak následne vymení za preferovanú aktivitu (žetónový systém/tokeny).
- Hodnotenie pokroku, nie výkonu.

3.1.3 Alternatívna a augmentatívna komunikácia

Cieľom alternatívnej a augmentatívnej komunikácie (ďalej len AAK) je zvýšiť možnosť komunikovať svoje potreby a želania, komentovať veci okolo seba a viesť zmysluplnú konverzáciu s inými.

Alternatívna komunikácia nahrádza už absentujúcu hovorenú reč, zatiaľ čo augmentatívna slúži ako podpora alebo doplnenie k hovorenej reči, ktorá je nefunkčná, nezrozumiteľná alebo nekonzistentná.

U žiakov rozdeľujeme AAK s pomôckami alebo bez pomôcok. Medzi najčastejšie formy AAK s pomôckami radíme hlasové komunikátory alebo výmenný obrázkový komunikačný systém (VOKS; z angl. Picture exchange communication system – PECS). V prípade AAK bez pomôcok sa u žiakov najviac využíva modifikovaný posunkový jazyk. Ide skôr o používanie posunkovej komunikácie realizovanej pomocou tzv. kľúčových slov.

Učiteľ tak použije posunok len na dôležité slová vo vete, napr. pri vete „zober si knihu a ideme čítať“, učiteľ súbežne ukáže posunok na „knihu“ a posunok na „čítaj“. AAK častokrát slúži ako most medzi absenciou akejkoľvek komunikácie a hovorenej reči.

Pri zavádzaní AAK do triedy je však dôležité, aby žiak mal svoj komunikačný prostriedok stále pri sebe – napr., aby VOKS knihu nosil stále so sebou, prípadne, aby učiteľ či iní dospelí v prostredí žiaka používali rovnakú formu komunikácie, hlavne ak ide o používanie posunkov pri komunikácii. Je nevyhnutné, aby žiak ktorý komunikuje posunkami, videl danú formu komunikácie aj zo strany učiteľa, a to nielen počas priameho komunikačného tréningu, ale počas celého dňa.

Posunková komunikácia a VOKS/PECS majú svoje výhody aj nevýhody, preto je o to dôležitejšie vychádzať z individuálnych potrieb samotného žiaka, jeho schopností a preferencií pre danú formu komunikácie, ako aj z praktických možností rodiny a ich ochoty danú formu komunikácie aplikovať aj v domácom prostredí.

Cieľom rozvoja komunikačných schopností žiaka je nájsť spôsob, akým sa žiak dokáže vyjadriť a pochopiť, čo mu hovoria iní.

Odporúča sa:

- Nájst preferovaný, resp. možný spôsob komunikácie žiaka. Niektorí žiaci komunikujú verbálne, iní používajú obrázky, gestá alebo špeciálne aplikácie. Je dôležité zistiť, čo pre žiaka funguje najlepšie, a používať to.
- Podporovať vyjadrovanie sa žiaka (aktívne povzbudzovanie k tomu, aby sa pýtal, žiadal o pomoc, komentoval).
- Používať rovnaký spôsob komunikácie v okolí žiaka (zo strany učiteľov, asistenta, rodiny). Ak žiak používa obrázky alebo gestá, je dôležité, aby sa používali aj v škole.
- Hovoriť jednoducho, jasne, priamo, používať krátke vety a vyhnúť sa preneseným významom (napr. irónii či vtipom, ktoré žiak s PAS nemusí pochopiť).

Dôraz sa kladie najmä na:

- rozvoj funkčnej komunikácie (vyjadrenie potrieb, pocitov, súhlasu/nesúhlasu);
- rozvoj neverbálnej komunikácie a AAK ako primárneho komunikačného systému;
- budovanie sociálnych a sebaobslužných zručností prostredníctvom komunikácie;
- znižovanie problémového správania vyplývajúceho z komunikačných zlyhaní.

Obsah je redukovaný na základné, prakticky využiteľné komunikačné situácie. Kompenzačné pomôcky sú nevyhnutnou súčasťou vyučovania a vychádzajú z individuálneho komunikačného profilu žiaka.

Cieľom AAK je:

- Vedieť používať vhodný a dostupný AAK systém s ohľadom na kognitívne schopnosti a vývinovú úroveň.
- Vyjadrovať základné potreby, želania, a reagovať na jednoduché a konkrétne otázky.
- Rozumieť symbolom, obrázkom, gestám.

Podľa úrovne porozumenia môžu žiaci na komunikáciu využívať širokú škálu mobilných a praktických pomôcok, ktoré zabezpečujú, aby mohol žiak komunikovať svoje potreby a želania.

Používajú sa najmä:

- komunikačné knihy, tabuľky, PECS/VOKS;
- tablety s komunikačnou aplikáciou, ktorá umožňuje hlasový výstup, napr. aplikácia GoTalk;

- piktogramy, fotografie alebo predmety v komunikačnej knihe, na komunikačnom pásiku, na privesku na šnúrke;
- vizuálne rozvrhy a sekvencie činností;
- senzorické pomôcky na podporu regulácie.

Cieľom je rozvíjať funkčnú komunikáciu žiaka, podporiť jeho samostatnosť a umožniť mu aktívne sa zapájať do vyučovania aj sociálnych interakcií.

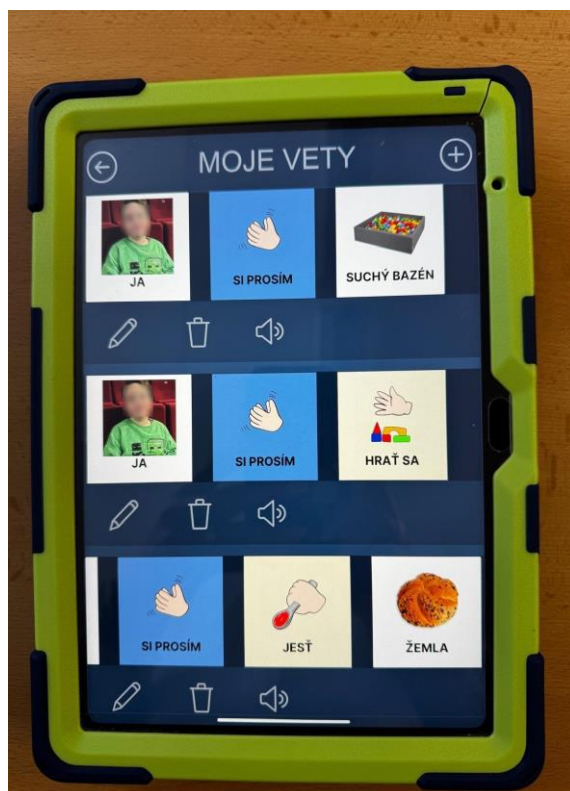
Obrázok 14: Komunikačné karty
Zdroj 14: Michaela Rumanková

Obrázok 15: Komunikačný pásik s obrázkami
Zdroj 15: Michaela Rumanková

Obrázok 16: Komunikačná kniha s obrázkami
Zdroj 16: Michaela Rumanková

Obrázok 17: Komunikácia pomocou iPadu
Zdroj 17: Renáta Póčová

3.1.4 Rozvoj grafomotorických zručností

Obsah vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia v sebe zahŕňa aj rozvoj grafomotorických zručností, ktorý je výrazne individuálny a prispôsobuje sa individuálnym schopnostiam a zručnostiam žiaka. Jednotlivé úrovne sa preto neviažu striktne na konkrétny ročník, ale môžu sa navzájom prelínať.

Rozvoj grafomotorických zručností tak môže plynule prebiehať v každom cykle. Plynulé písanie predstavuje komplexnú grafomotorickú činnosť, ktorá kladie vysoké nároky na koordináciu viacerých čiastkových procesov, čo sa prejavuje zvýšenou náročnosťou pri osvojovaní zručnosti písania.

Mechanické precvičovanie písmen alebo nezmyselných slov môže viesť k problémovému správaniu. Úhľadnosť písma a pravopis nie sú hlavné ciele, považujú za sekundárne ciele, často nedosiahnuteľné. Predovšetkým je potrebné, dať týmto aktivitám konkrétny, najmä komunikačný zmysel. Potrebné je zabezpečiť správne držanie tela, koordináciu pohybov ruky, tvarovanie a spájanie písmen, orientáciu v riadku, primeranú reguláciu tlaku na písací nástroj. Vhodné je zvážiť aj využitie alternatívnych foriem písomného prejavu, najmä tlačeneho písma

alebo písania na počítači. Nácvik písania sa vždy prispôsobuje motorickým a kognitívnym možnostiam žiaka.

Ciele rozvíjania grafomotorických zručností a písania sú komplexné a zameriavajú sa na funkčný rozvoj žiakov:

- Rozvoj jemnej a hrubej motoriky: Zlepšiť koordináciu rúk a prstov, čo je základ pre manipuláciu s písacími nástrojmi a neskôr aj s digitálnymi zariadeniami.
- Nadobudnutie základných grafomotorických zručností: Získať prvé skúsenosti s používaním písacieho nástroja, vedením jeho stopy a zvládnuť prípravné cviky na písanie.
- Osvojenie si základných tvarov a písmen: Naučiť sa cielene viesť čiaru, obkresľovať a obtiahnuť predpísané tvary (geometrické, písmená, číslice) podľa inštrukcie a rozvíjať schopnosť napodobňovania.
- Komunikačné využitie písania: Písať komunikačne zmysluplné slová a jednoduché vety s predlohou aj bez nej, využívať písanie ako prostriedok sociálnej komunikácie (napr. jednoduché odkazy, vyplňovanie formulárov).
- Rozvoj vizuomotorickej koordinácie a priestorovej orientácie: Zlepšiť schopnosť presného umiestnenia písmen a slov na riadok a v rámci textu.
- Podpora samostatnosti a seberealizácie: Rozvíjať u žiaka schopnosť kreatívneho písania v spojitosti s reálne prežitým, zaznamenávanie informácií na osobné účely (diár, denný režim).
- Zlepšenie úhladnosti písma: Postupne zmenšovať veľkosť písma a zlepšovať jeho úhladnosť v rámci možností žiaka.
- Dodržiavanie základných pravidiel písania: Naučiť sa dodržiavať primeranú vzdialenosť medzi slovami, začať s veľkým písmenom na začiatku vety.

3.1.4.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Obsah vzdelávania prechádza od prípravných motorických cvičení k funkčnému využívaniu písania. Je redukovaný a prispôsobený vývinovej úrovni žiaka a zahŕňa najmä rozvoj hrubej a jemnej motoriky.

Charakter úpravy obsahu:

- manipulácia s rôznymi nástrojmi a materiálmi;
- zanechávanie stopy a vedenie čiary;
- obkresľovanie a obtiahnutie základných tvarov;
- písanie písmen veľkej tlačenej abecedy (len u žiakov s predpokladmi);
- funkčné písanie (meno, jednoduchý odkaz, symbolický zápis).

Zameranie úpravy obsahu:

- rozčlenenie úlohy na malé, zvládnuteľné kroky, aby žiak dokázal úlohu postupne zvládnuť a dokončiť;
- rozvíjanie motoriky rúk – mávanie, tleskanie, hladkanie, odhadzovanie lopty, chytanie lopty;
- rozvíjanie hrubej motoriky a koordinácie – kráčať dookola, preliezať, podliezať, behať, skákať znožmo, striedavo na jednej nohe, chodiť po čiare, imitovať tvary do farby, piesku;
- rozvíjanie základných grafomotorických schopností aktivitami ako kreslenie čiar, vln, kruhov alebo jednoduchých tvarov; modelovanie z plastelíny, navliekanie korálikov, skladanie stavebníc či manipulácia s drobnými predmetmi;
- zapájanie zmyslov, kreslenie písmen prstom do piesku, ich modelovanie z plastelíny, skladanie z paličiek alebo obťahovanie prstom po štruktúrovanej predlohe;
- používanie a písanie veľkej tlačenej abecedy;

- využívanie technických pomôcok (klávesnica), ak má žiak výrazné ťažkosti s grafomotorikou;
- poskytovanie jasnej štruktúry textu, napríklad prostredníctvom predlohy, vizuálneho vzoru alebo označenia riadkov, začiatku a konca písania. Takáto štruktúra pomáha žiakovi orientovať sa v úlohe a uľahčuje jej splnenie.

3.1.4.2 Úprava metód

- Učenie prostredníctvom manipulácie a činnosti, pri ktorom žiak aktívne pracuje s rôznymi materiálmi. Grafomotorické zručnosti sa rozvíjajú aj prostredníctvom senzoricko-motorických aktivít, napríklad kreslením do piesku, múky, modelovaním z plastelíny alebo vytváraním tvarov z rôznych materiálov.
- Vedenie ruky a fyzická asistencia podľa potreby, ktorá pomáha žiakovi správne viesť pohyb pri písaní alebo kreslení.
- Opakovanie grafomotorických cvičení v rozličných formátoch (rôzne veľkosti papiera, na tabuľu).
- Metóda štruktúrovaného učenia – jasné vymedzenie „čo, koľko a kedy“ žiak robí, krátke, jasne štruktúrované aktivity.
- Vizuálna podpora a „prompty“ – využitie farebných bodov (zelený štart, červený cieľ), šípok smeru ťahu a predkreslených línií na obtiahnutie, pomocou šablón, učenie napodobňovaním a vedením ruky.
- Obťahovanie a písanie cez obťahovacie fólie zmazateľnou fixkou, opakované používanie pre toho istého žiaka.
- Rozloženie zložitejších činností na menšie kroky, ktoré sa nacvičujú postupne a systematicky.
- Generalizácia naučených zručností do praktických situácií.

3.1.4.3 Úprava foriem

- Individuálna práca so žiakom.
- Práca a podpora s asistenciou.
- Individuálne tempo práce.
- Diferencované úlohy podľa aktuálnej vývinovej úrovne žiaka.
- Diferencovaný rozsah a náročnosť úloh podľa úrovne reči a porozumenia žiaka.

- Veľmi krátke úlohy s jasným začiatkom a koncom.
- Vysoká miera podpory a nácvik v rovnakých situáciách.

3.1.4.4 Úprava priestoru

- Jasne štruktúrované pracovné miesto.
- Minimalizácia rušivých podnetov.
- Vizuálne označenie pomôcok a miesta.

Práca s kompenzačnými pomôckami

- Hrubé písacie nástroje.
- Ergonomické násadky na perá, ceruzky, farbičky.
- Voskové farby, kriedy, prstové farby.
- Reliéfne predlohy, pieskové tácky na nácvik tvaru prstom.
- Veľkoformátové papiere.
- Protišmykové podložky pod papiere.
- Klipy na uchytenie predlohy, zošita, pracovného listu.
- Linajkové zošity so zvýraznenými riadkami.
- Kartačky s písmenami a obrázkami.

3.1.4.5 Úprava hodnotenia

- Slovné hodnotenie.
- Hodnotenie snahy a zapojenia.
- Okamžitá spätná väzba počas činnosti (pochvala).
- Zbieranie bodov/nálepiek za dokončenú úlohu, ktoré žiak následne vymení za preferovanú aktivitu (žetónový systém/tokeny).
- Prioritou je funkčnosť, nie krasopis.
- Dokumentácia pokroku v IVP.

3.2 Vzdelávacia oblasť Matematika a Informatika

Do VO Matematika a informatika sa môže zaradiť manipulácia s reálnymi predmetmi, reálnymi situáciami – pre osvojenie základných logických operácií, ktoré sú východiskom osvojovania si ďalších matematických zručností. Vzhľadom na to, že k silnejším stránkam žiaka patrí vizuálne myslenie, pri vyučovaní sa odporúča využívať vizuálne pomôcky a metódy.

Obsah učiva a čas potrebný na jeho zvládnutie sa prispôsobuje individuálnym schopnostiam žiaka. Pre mnohých žiakov je práca s učebnicou problémom, preto je potrebné zvoliť inú formu sprostredkovania učiva.

Môže ísť o rôzne pracovné listy, manipuláciu s konkrétnymi predmetmi, obrázkami, škatuľové pracovné úlohy, výučbu prostredníctvom počítača, interaktívnej tabule a podobne. Je potrebné mať na zreteli, že nie je podstatné to, aby si žiak osvojil čo najväčšie množstvo učiva, ale aby osvojené učivo vedel v čo najväčšej miere využívať v praktickom živote.

Pri zadávaní úloh je dôležité myslieť na to, že inštrukcie nesmú byť zložité a dlhé. Musia byť jasne formulované, aby dané informácie mohli žiaci správne spracovať, aby pre nich neboli mätúce, čo by mohlo spôsobiť zlyhanie pri ich riešení.

3.2.1 Matematika

Vzdelávanie v matematike si vyžaduje dôsledné využívanie silných stránok žiaka, medzi ktoré často patrí vizuálne myslenie, schopnosť vnímať detaily, systematickosť a orientácia v pravidlách. Zároveň je potrebné rešpektovať ťažkosti v oblasti abstrakcie, jazykového porozumenia a generalizácie. Cieľom je upevniť základné matematické kompetencie funkčne, nie zahliť objemom.

3.2.1.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO Matematika a informatika má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Prípravný ročník

Charakter úpravy obsahu:

- dôraz na zmyslové vnímanie, manipuláciu a skúsenosť;
- obsah je zameraný na predpoklady učenia, nie na výkon;
- učenie prebieha najmä prostredníctvom hry, nápodoby a rutinných činností.

Zameranie úpravy obsahu:

- rozlišovanie základných vlastností predmetov (rovnaký – iný);
- triedenie podľa jedného výrazného znaku;
- porovnávanie množstva na úrovni „má/nemá“, „viac/menej“;
- chápanie základných priestorových pojmov viazaných na vlastné telo;
- orientácia v dennom režime (začiatok – koniec aktivity);
- zapájanie matematických pojmov do sebaobslužných a každodenných činností.

Prvý až tretí ročník

Charakter úpravy obsahu:

- rozvoj základných predmatematických predstáv;
- prechod od manipulácie k jednoduchému chápaniu vzťahov;
- obsah je úzko viazaný na konkrétne situácie.

Zameranie úpravy obsahu:

- triedenie predmetov podľa jedného, prípadne dvoch znakov;
- porovnávanie množstva (viac – menej – rovnako);
- postupné nadobúdanie pojmu čísla v malom číselnom obore;
- priraďovanie čísla k množstvu a opačne;
- jednoduché operácie len s konkrétnymi predmetmi;
- osvojovanie základných pojmov o priestore a poradí;
- zapájanie matematických pojmov do bežných školských a domácich činností.

Štvrtý a piaty ročník

Charakter úpravy obsahu:

- upevňovanie už osvojených pojmov;
- rozširovanie číselného oboru len podľa individuálnych možností;
- dôraz na praktickú funkčnosť učiva.

Zameranie úpravy obsahu:

- jednoduché sčítanie a odčítanie, prevažne názorne,
- porozumenie základným vzťahom „pridať – ubrať – rozdeliť“;
- orientácia v čase v súvislosti s denným režimom;
- základná orientácia v jednoduchých finančných situáciách;
- práca s vizuálnymi tabuľkami, piktoqramami a sekvenciami;
- plánovanie jednoduchých postupov krok za krokom.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

Charakter úpravy obsahu:

- obsah je maximálne individualizovaný;
- cieľom nie je rozširovanie učiva, ale jeho funkčné využitie.

Zameranie úpravy obsahu:

- upevňovanie počítania v rozsahu, ktorý je pre žiaka zmysluplný;
- jednoduché operácie aplikované v praktických situáciách;
- základy násobenia a delenia len ako praktické rozdeľovanie;
- orientácia v priestore a prostredí školy a komunity;
- rozpoznávanie tvarov a ich využitie v každodennom živote;
- základné meranie a porovnávanie (dĺžka, veľkosť);
- samostatnejšie používanie vizuálnych plánov a digitálnych pomôcok;
- upevňovanie zručností potrebných pre praktický život.

3.2.1.2 Úprava metód

- Učivo sa spracúva od konkrétného k abstraktnému, s dôrazom na manipuláciu s reálnymi predmetmi.
- Matematické pojmy sa zavádzajú prostredníctvom názorných a funkčných situácií, ktoré majú pre žiaka zmysel. Nácvik početných operácií je prepojený s konkrétnou činnosťou (počítanie predmetov, manipulácia, triedenie).
- Úlohy majú jasnú štruktúru, jednoznačné zadanie a presnú formuláciu otázok. Zadanie má obsahovať iba jednu hlavnú požiadavku. Vyhýbať sa zložitým formuláciám a viacerým pokynom naraz.
- Pri slovných úlohách je potrebné výrazne zjednodušiť text úlohy (odstrániť nadbytočné informácie a „omáčku“), zvýrazniť kľúčové pojmy a údaje, použiť vizuálne schémy, obrázky, piktogramy. Podporiť porozumenie otázkou typu: Čo mám urobiť? Čo viem? Čo mám zistiť?
- Rozdeliť úlohu na postupné kroky, jasný začiatok a koniec aktivity. Žiak pracuje postupne podľa jednotlivých krokov.

Používať vizuálne algoritmy, karty s postupnosťou krokov (napr. 1. spočítaj, 2. zapíš, 3. skontroluj). Tieto postupy sú umiestnené priamo na lavici alebo na pracovnom liste, aby sa k nim žiak mohol kedykoľvek vrátiť.

- **Pracovné listy so štruktúrovaným riešením.** Úlohy sú graficky rozdelené na jasné časti, s dostatočným priestorom na riešenie a minimom rušivých prvkov.
- **Úlohy rozdeliť na menšie, zvládnuteľné časti.**
- **Poskytnúť dostatok času** na riešenie úloh. Je vhodné umožniť dokončenie úlohy bez časového tlaku.
- **Inštrukcie sa opakujú** v rôznych formách (verbálne, vizuálne, prakticky). To znamená, že pokyn môže byť povedaný slovne, ukázaný na obrázku a zároveň demonštrovaný činnosťou.
- **Vysoká miera názornosti a opakovania.** Nové učivo sa upevňuje opakovaním v rôznych situáciách a aktivitách.
- **Krátke, jednoznačné inštrukcie.**
- **Vizuálna podpora a „prompty“** – využitie farebných bodov (zelený štart, červený cieľ), šípok smeru ťahu.

- **Okamžité posilnenie.** Po správnom riešení úlohy nasleduje okamžitá spätná väzba, pochvala alebo malá odmena.
- **Používať vizualizáciu** a štruktúru času, činnosti a priestoru. Žiak má jasne určené, čo bude robiť, v akom poradí a ako dlho bude aktivita trvať.
- **Zohľadnenie senzorických potrieb.** Pri práci je potrebné minimalizovať rušivé podnety a umožniť žiakovi používať pomôcky, ktoré mu pomáhajú sústrediť sa.
- **Zabezpečiť vizualizáciu** a používaním časových harmonogramov a rutín predvídateľnosť.
- **Motivácia materiálna aj sociálna** po každej správne vykonanej úlohe. Motivácia pomáha udržať pozornosť a podporuje motiváciu pokračovať v práci.

Obrázok 18:Štruktúrovaný pracovný list – skladanie celku podľa číselného radu
Zdroj 18: Renáta Póčová

3.2.1.3 Úprava foriem

- Individuálna práca.
- Spoločné činnosti s intenzívnou podporou dospelého.
- Učenie v prirodzených situáciách.
- Diferencované tempo, rozsah a náročnosť učiva a úloh.
- Samostatná práca s podporou.
- Diferencované úlohy podľa úrovne abstrakcie.
- Názorné vyučovanie s vizuálnou oporou.
- Rozdelenie úloh na malé kroky.
- Modelové situácie (obchod, plán dňa).
- Opakovanie v rôznych kontextoch.

3.2.1.4 Úprava priestoru

- Jasne štruktúrované pracovné miesto.
- Minimalizácia rušivých podnetov.
- Vizuálne označenie pomôcok a miesta.
- Opierať sa o vizuálne schémy, tabuľky, postupy.

Kompenzačné pomôcky

- Reálne predmety.
- Vizuálne symboly a piktogramy.
- Dotykové aplikácie s jednoduchým rozhraním.
- Obrázkové karty a pracovné listy so štruktúrou.
- Vizuálne pravidlá a algoritmy.
- Pomôcky na triedenie, misky, košíky, podložky rôznych farieb.
- Podložky s vyznačeným miestom pre predmety (kam patrí).

3.2.1.5 Úprava hodnotenia

- Dokumentácia pokroku
- Hodnotí sa aktivita, nie výkon, formatívne hodnotenie.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku.
- Posilňovanie snahy a zapojenia.
- Bez porovnávania s inými žiakmi.

3.2.2 Informatika

Informatika je pre mnohých žiakov s autizmom silne motivujúcim predmetom, pretože ponúka jasnú štruktúru, pravidlá a okamžitú spätnú väzbu. Zároveň poskytuje priestor na rozvoj samostatnosti, logického myslenia, podporu komunikácie a praktických zručností.

3.2.2.1 Úprava obsahu

Siedmy až deviaty/desiaty ročník

Úprava obsahu je individuálna a závisí od vývinovej úrovne žiaka. Pri úprave obsahu je potrebné zamerať sa na to, aby žiak získal základné zručnosti práce s počítačom, ktoré využije v praktickom živote:

- ovládanie základných funkcií počítača, ako je zapínanie a vypínanie, ovládanie myši a klávesnice;
- práca s jednoduchým edukačným programom a hrou;
- identifikácia a spúšťanie programov, napr. ikony na ploche, jednoduché menu;
- rozpoznávanie a výber jednoduchých počítačových hier s jasnými pravidlami;
- prehrávanie hudby a filmov;
- rozpoznávanie základných nebezpečenstiev pomocou vizuálnych symbolov;
- používanie jednoduchých programov;
- práca v jednoduchom grafickom editore.

3.2.2.2 Úprava metód

- Využíva sa prirodzený záujem žiaka o technológie.
- Zadania sú jasné, konkrétne a rozdelené na malé kroky.
- Rešpektuje sa individuálne tempo práce žiaka.
- Uprednostňuje sa práca s rovnakým zariadením a známym prostredím, aby sa znížila úzkosť zo zmien.
- Úlohy sú prezentované pomocou vzorových prezentácií, štruktúrovaných šablón a vizuálnych postupov krok za krokom.
- Explicitné učenie pravidiel bezpečnosti (čo je vhodné/nevhodné), používanie kariet s pravidlami (písaných, ilustrovaných), vizuálne porovnávanie „správneho“ a „nesprávneho“ správania a opakovaný nácvik úloh.

3.2.2.3 Úprava foriem

- Individuálna práca.
- Spoločné činnosti s intenzívnou podporou dospelého.
- Učenie v prirodzených situáciách.
- Diferencované tempo, náročnosť a rozsah učiva a úloh.
- Samostatná práca s podporou.
- Diferencované úlohy podľa úrovne abstrakcie.

3.2.2.4 Úprava priestoru

- Jasne štruktúrované pracovné miesto.
- Minimalizácia rušivých podnetov.
- Vizuálne označené pomôcky a miesta.

Kompenzačné pomôcky

- Počítač alebo tablet s:
 - jasnou štruktúrou plochy;
 - dotykovým ovládaním;
 - obmedzeným prístupom k aplikáciám na ploche.
- Vizuálne pravidlá práce s IKT.

3.2.2.5 Úprava hodnotenia

- Dokumentácia pokroku.
- Hodnotí sa aktivita, nie výkon, formatívne hodnotenie.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku.
- Posilňovanie snahy a zapojenia.
- Bez porovnávanía s inými žiakmi.

3.3 Vzdelávacia oblasť Človek a príroda

Vzhľadom na problémy v komunikácii, expresii a recepcii môžu mať žiaci problém formulovať otázky, či prezentovať a interpretovať svoje vedomosti. Je dôležité tieto deficity i silné stránky žiaka zohľadniť v IVP a na základe toho pristupovať aj k hodnoteniu žiaka a úrovni jeho vedomostí.

Hodnotenie pritom nemá vychádzať z porovnania žiaka so spolužiakmi, ale má byť hodnotený jeho vlastný progres, pri zohľadnení deficitov vyplývajúcich z PAS.

V rámci tejto vzdelávacej oblasti sa môže vyučovať predmet vecné učenie, ktoré sa zameriava na získavanie elementárnych prírodovedných a spoločenskovedných poznatkov. Cieľom je viesť žiakov k poznaniu sveta, prírody a spoločnosti na základe pozorovania zmien v spôsobe života rastlín, zvierat a ľudí. Z prírodovednej oblasti spoznávajú živú a neživú prírodu, zmeny v nej a ich vplyv na činnosť ľudí.

Výchovno-vzdelávací proces si vyžaduje mimoriadne individuálny prístup. Je nevyhnutné starostlivo zvážiť a prispôbiť výber metód, foriem, didaktických prostriedkov a pomôcok, formu motivácie, náročnosť úloh, členenie úloh na jednoduchšie kroky, mieru poskytovanej pomoci a vhodné učebné prostredie s optimálnym množstvom stimulov pre každého žiaka.

3.3.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO Človek a príroda má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym a komunikačným schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Poznávanie a skúmanie prírody

Prvý až tretí ročník

- zameranie na bezprostredné zmyslové vnímanie prírody;
- vnímanie základných zmien počasia (slnko, dážď, vietor, sneh);
- rozlišovanie základných znakov ročných období (zima – sneh, leto – slnko);
- spájanie zmeny počasia s vhodným oblečením;
- vnímanie zmien v prírode počas roka (opadávanie listov, kvitnutie rastlín).

Štvrtý až piaty ročník

- rozlišovanie štyroch ročných období podľa základných znakov a pozorovanie zmien v prírode počas roka;
- vnímanie zmien počasia a prispôsobenie oblečenia alebo činnosti;
- jednoduché oboznámenie sa s tým, že voda sa v prírode opakovane objavuje.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- spájanie zmien v prírode s činnosťami ľudí (napr. zber ovocia, práca v záhrade);
- vytváranie jednoduchej predstavy o kolobehu vody v prírode.

Neživá príroda a fyzikálne javy

- rozpoznávanie základných javov počasia.

Živá príroda

Prvý až tretí ročník

- poznávanie niekoľkých známych kvetov z okolia školy alebo domova;
- poznávanie vybraných ovocných stromov a ich plodov (napr. jabloň – jablko);
- rozlišovanie ovocia a zeleniny podľa vzhľadu alebo chuti;
- zapájanie sa do jednoduchej starostlivosti o rastlinu (napr. polievanie);
- poznávanie najznámejších domácich zvierat podľa obrázkov alebo zvukov;
- poznávanie domácich zvierat a ich mláďat;
- rozpoznávanie základných častí ľudského tela.

Štvrtý až piaty ročník

- rozpoznávanie základných častí rastliny (kvet, list) pomocou obrázkov alebo reálnych rastlín;
- zapájanie sa do jednoduchej starostlivosti o rastlinu;
- poznávanie vybraných stromov a kríkov;
- spájanie stromov a kríkov s ich plodmi alebo využitím;
- poznávanie niektorých voľne žijúcich zvierat a vtákov;
- vnímanie zmyslov a ich jednoduchých funkcií (oko – vidí, ucho – počuje atď.).

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- zapájanie sa do jednoduchých pestovateľských činností;
- rozlišovanie základných skupín živočíchov;

- rozlišovanie základných telesných funkcií;
- poznávanie jednoduchých rozdielov medzi ľuďmi a inými živočíchmi.

3.3.2 Úprava metód

- Názorné, zážitkové a zmyslové učenie. Žiak spoznáva prírodné javy predovšetkým prostredníctvom priamej skúsenosti, pozorovania a manipulácie s reálnymi predmetmi. Učenie je založené na využívaní zraku, hmatu, sluchu, čuchu a pohybu.
- Opakovanie v stabilných rutinných situáciách. Rovnaké činnosti sa pravidelne opakujú v podobnom prostredí a v rovnakom poradí, čo podporuje porozumenie a zapamätanie.
- Bezchybné učenie (minimalizácia chýb, okamžitá podpora). Učiteľ poskytuje žiakovi pomoc skôr, než dôjde k chybe. Postupne sa miera podpory znižuje, aby žiak dokázal činnosť vykonávať samostatnejšie.
- Používanie jednoduchého jazyka, krátkych viet, podporených vizuálne. Pokyny a vysvetlenia sú stručné, jednoznačné a doplnené obrázkami, piktogramami alebo gestami.
- Každý abstraktný pojem musí byť sprevádzaný vizuálnym modelom, obrázkami alebo animáciou.
- Učenie prostredníctvom skúmania a manipulácie. Žiak aktívne skúma predmety, rastliny alebo prírodné materiály a učí sa ich pozorovaním a manipuláciou.
- Vizuálna podpora pojmov. Nové pojmy sú podporené obrázkami, fotografiami, kartičkami alebo jednoduchými pojmo-vo-obrázkovými mapami (infografiky).
- Postupné rozširovanie slovnej zásoby. Nové pojmy sa zavádzajú postupne, vždy nadväzujú na už známe pojmy a sú opakovane používané v rôznych situáciách.
- Prepojenie s každodennými situáciami (oblečenie podľa počasia). Učenie sa viaže na praktické skúsenosti žiaka z bežného života.
- Sociálne príbehy (ochrana prírody, správanie v prírode). Krátke obrázkové príbehy pomáhajú žiakovi pochopiť vhodné správanie v rôznych situáciách.
- Prepájanie poznatkov s reálnym životom. Získané vedomosti sa uplatňujú v praktických činnostiach a každodenných situáciách.
- Učenie pre reálny život, nie výkon. Dôležité je, aby žiak vedel poznatky využívať v praxi, nie iba reprodukovat informácie.

- Používať reálne predmety, činnosti, situácie.
- Jednoduché, konkrétne a jasné pokyny. Pokyny obsahujú jednu konkrétnu činnosť.
- Používať vizualizáciu a štruktúru času, činnosti a priestoru. Žiak má jasne určené, čo bude robiť a v akom poradí.
- Vysoká miera opakovania – pojmy a skúsenosti sa opakovane precvičujú v rôznych situáciách a s rôznymi pomôckami (generalizácia).
- Úlohy rozdeliť na malé kroky, jasný začiatok a koniec aktivity – rozdelenie na kroky uľahčuje porozumenie.
- Zohľadnenie senzorických potrieb. Učebné prostredie by malo minimalizovať rušivé podnety a umožniť žiakovi pracovať v komfortnom prostredí.
- Zabezpečiť vizualizáciou a používaním časových harmonogramov a rutín predvídateľnosť. Stabilná štruktúra aktivít pomáha žiakovi orientovať sa v priebehu vyučovania.
- Motivácia materiálna aj sociálna zo začiatku po každej správne vykonanej úlohe. Pozitívna spätná väzba podporuje záujem žiaka o učenie a poskytovanie odmeny sa neskôr postupne znižuje.

3.3.3 Úprava foriem

- Individuálna práca alebo práca v malej skupine.
- Spoločné aktivity s vysokou mierou podpory dospelého.
- Učenie v prirodzených situáciách (dvor, trieda, prechádzka).
- Diferenciácia náročnosti a rozsahu úloh (výber, pomenovanie, triedenie) podľa úrovne porozumenia.

3.3.4 Úprava priestoru

- Pokojné, prehľadné prostredie bez nadmerných podnetov.
- Pevne určené miesto na pozorovanie a manipuláciu.
- Jasne označené pracovné zóny.
- Prírodný kútik v triede (rastliny, prírodniny).
- Minimalizácia rušivých podnetov.
- Vizuálne označenie pomôcok a miesta.
- Panel s denným režimom.

Kompenzačné pomôcky

- Reálne predmety a prírodniny.
- Fotografie, piktogramy, predmetové symboly.
- Komunikačné tabuľky (počasie, pocity).
- Senzorické pomôcky (hmatové podložky, voda, piesok).
- Tematické obrázkové karty (počasie, zvieratá, rastliny).
- Upravené pracovné listy s vizuálnou podporou.

3.3.5 Úprava hodnotenia

- Dokumentácia pokroku.
- Hodnotí sa aktivita, nie výkon, formatívne hodnotenie.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku.
- Posilňovanie snahy a zapojenia.
- Bez porovnávania s inými žiakmi.

3.4 Vzdelávacia oblasť Človek a spoločnosť

Zvládnutie VO Človek a spoločnosť je u žiakov veľmi individuálne a závisí od špecifik každého žiaka, od jeho intelektových a jazykových schopností. U niektorých žiakov môže byť problematická interpretácia svojich poznatkov. Nesmierne dôležitý je individuálny prístup.

Dôležité je tiež zamerať sa na jasné a dôležité fakty vzdelávacej oblasti a prispôbovanie učiva, ktoré žiak bude zvládať podľa svojich schopností a vývinovej úrovne. Učivo je možné dopĺňať alebo redukovať podľa schopností, vývinovej úrovne a oblastí záujmu žiaka. Potrebné je vyberať témy, ktoré žiak zvládne a využije v bežnom živote.

3.4.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym a komunikačným schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Spôsobilosti žiakov sú v tejto VO rozvíjané prostredníctvom cieľov a obsahov štyroch komponentov Človek a jeho prostredie, Orientácia v čase a priestore, Orientácia v každodennom živote a Sociálne prostredie a bezpečnosť. Komponent Človek a jeho prostredie sa člení na obsahové celky Ja a moja rodina, Moje telo a zdravie a Škola a život v škole.

Človek a jeho prostredie

Štvrtý a piaty ročník

- Ja a moja rodina
 - poznávanie základných osobných údajov (meno, vek, bydlisko – mesto);
 - rozlišovanie najbližších členov rodiny (mama, otec, súrodenec, starí rodičia);
 - rozpoznávanie domova, bydliska;
 - poznávanie základných miestností v byte alebo dome;
 - pomenovanie, priradovanie základného zariadenia bytu.
- Moje telo a zdravie
 - poznávanie a pomenovanie základných častí tela;

- osvojovanie základných hygienických návykov;
 - rozlišovanie základných potravín;
 - výber vhodného oblečenia podľa počasia.
- Škola a život v škole
- poznávanie názvu školy a vlastnej triedy;
 - rozpoznávanie základného zariadenia triedy a školských potrieb;
 - poznanie mena učiteľa a spolužiakov;
 - rozlišovanie vyučovania a prestávky;
 - orientácia v základných priestoroch školy (trieda, WC, šatňa);
 - osvojovanie základných pravidiel slušného správania (pozdrav, prosba, poďakovanie).

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- Ja a moja rodina
- pomenovanie, označovanie členov rodiny a jednoduchých príbuzenských vzťahov;
 - poznávanie základných osobných údajov – adresa;
 - poznávanie miestností v dome alebo byte a ich účelu;
 - poznávanie základného zariadenia domácnosti.
- Moje telo a zdravie
- poznávanie a pomenovanie častí tela;
 - porozumenie pojmom zdravie, choroba, lekár, lieky;
 - rozlišovanie zdravých a nezdravých potravín;
 - dodržiavanie zásad bezpečnosti a predchádzania úrazom pri hrách, športoch, manipulácia s ohňom a elektrinou, prechádzanie cez cestu;
 - výber vhodného oblečenia podľa počasia a ročného obdobia;
 - poznávanie základných pravidiel bezpečnosti pri hrách a pohybe.
- Škola a život v škole
- poznávanie adresy školy;
 - orientácia v priestoroch školy;
 - dodržiavanie školských pravidiel a zásad slušného správania.

Orientácia v čase a priestore

Štvrtý a piaty ročník

- rozlišovanie dňa a jeho častí (ráno, poludnie, večer, noc);
- poznávanie týždňa a dní v týždni;
- používanie základných časových pojmov (dnes, zajtra, včera);
- osvojovanie základov slušného správania;
- práca s jednoduchým kalendárom a dátumom.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- používanie časových pojmov (teraz, potom, pred, po);
- dodržiavanie denného režimu a prípravy na vyučovanie;
- orientácia v bežných situáciách každodenného života (v obchode, u lekára, na prechádzke);
- používanie kalendára a dátumu v každodennom živote;
- rozlišovanie časových vzťahov a jednoduchých časových postupností;
- orientácia v minulosti a súčasnosti na jednoduchých príkladoch.

Orientácia v každodennom živote

Štvrtý a piaty ročník

- orientácia v školskej budove (trieda, WC, šatňa);
- orientácia v triede a v domácnosti;
- poznanie názvu obce alebo mesta;
- poznávanie významných budov a miest v obci (obchod, pošta, park);
- poznanie dopravných prostriedkov v obci.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- používanie orientačných pojmov a smerov;
- vyhľadávanie známych miest na obrázku alebo jednoduchom pláne;
- orientácia v situáciách každodenného života (nákup, doprava, pošta, lekár);
- dodržiavanie pravidiel správania na verejnosti.

Bezpečnosť a sociálne prostredie

Štvrtý a piaty ročník

- nadväzovanie jednoduchej spolupráce v skupine;
- používanie základných spoločenských výrazov (prosím, ďakujem);
- rozpoznávanie rôznych emócií;
- zapájanie sa do spoločných hier a aktivít;
- dodržiavanie jednoduchých pravidiel správania v škole;
- rozlišovanie chodníka a vozovky;
- poznanie priechodu pre chodcov, signálu semafora a bezpečné prechádzanie;
- dodržiavanie základných pravidiel bezpečnosti pri hrách.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- vedenie jednoduchého rozhovoru a aktívne počúvanie;
- dodržiavanie dopravných pravidiel pre chodcov;
- poznanie významu semafora a dopravných značiek pre chodcov;
- rozpoznávanie základných druhov obchodov a tovaru v obchodoch;
- poznanie mincí a bankoviek;
- rozvíjanie medziľudských vzťahov a kamarátstva;
- rozpoznávanie emócií a rešpektovanie pocitov druhých;
- riešenie konfliktov primeraným spôsobom;
- dodržiavanie pravidiel vlastnej bezpečnosti a bezpečnosti iných;
- dodržiavanie pravidiel bezpečnosti pri výletoch a aktivitách.

Náboženstvo

Piaty až deviaty/desiaty ročník

- jednoduché modlitby alebo gestá;
- správanie sa ticho a pokojne na pietnych miestach;
- správanie sa láskavo k druhým podľa jednoduchých príkladov (pomôcť, podeliť sa, odpustiť);
- základné sviatky a tradície.

3.4.2 Úprava metód

- Bezchybné učenie, žiak sa učí správnu odpoveď. Učiteľ poskytuje pomoc ešte predtým, než dôjde k nesprávnej odpovedi a postupne mieru pomoci znižuje.
- Učenie napodobňovaním a vedením ruky, „prompty“. Žiak napodobňuje a učiteľ mu v prípade potreby poskytuje fyzickú podporu.
- Opakovanie v každodenných rutinných situáciách (činnosti sa pravidelne opakujú).
- Používanie krátkych, jednoznačných inštrukcií. Pokyny sú jednoduché, konkrétne a obsahujú vždy jednu činnosť.
- Okamžitá spätná väzba a posilňovanie. Žiak dostáva okamžitú pochvalu alebo inú formu motivácie po správne vykonanej činnosti, čím sa podporuje motivácia.
- Komentovanie obrázkom, jednoslovne, gestom. Vizualizácia na podporu porozumenia, jednoslovné pokyny. Používanie jednoduchého jazyka, krátkych viet, podporených vizuálne. Verbálne, neverbálne vysvetlenie je doplnené obrázkami, piktogramami, predmetmi alebo gestami.
- Rozčlenenie činností na malé kroky. Každá úloha je rozdelená na jednoduché postupné kroky, ktoré sú pre žiaka ľahšie zvládnuteľné. Aktivita má jasný začiatok a koniec.
- Prepájanie učiva s reálnym životom, s každodennými situáciami, s ktorými sa žiak stretáva.
- Každý abstraktný pojem musí byť sprevádzaný vizuálnym modelom, obrázkami alebo animáciou. Abstraktné pojmy sú pre žiakov náročné, preto sú vždy podporené vizuálnym materiálom.
- Vizuálna podpora pojmov. Nové pojmy sú podporené obrázkami, symbolmi alebo fotografiami. Používajú sa napr. pojmovo-obrázkové mapy, infografiky.
- Postupné rozširovanie slovnej zásoby. Nové pojmy sa zavádzajú postupne a nadväzujú na už známe slová.
- Jednoduché, konkrétne a jasné pokyny. Pokyny sú stručné a jednoznačné, aby žiak presne vedel, čo má urobiť.
- Vizualizácia a štruktúra času, činnosti a priestoru. Žiak má jasne určený postup práce a priebeh aktivity.

- Vysoká miera opakovania. Pojmy a činnosti sa opakovane precvičujú v rôznych aktivitách a situáciách.
- Zohľadnenie senzorických potrieb. Prostredie a aktivity sú prispôsobené tak, aby žiaka zbytočne nepreťažovali podnetmi. Brať ohľad na senzorickú precitlivosť, napríklad na zvukové podnety (hluk, nepríjemné zvuky), hmatové (textúra, materiál).
- Zabezpečiť vizualizáciou a používaním časových harmonogramov a rutín predvídateľnosť. Štruktúra aktivít pomáha žiakovi orientovať sa v priebehu vyučovania a predvídať, čo nasleduje.
- Motivácia materiálna aj sociálna po každej správne vykonanej úlohe. Pozitívna spätná väzba podporuje aktivitu žiaka a jeho záujem o učenie. Napríklad pochvala, nálepka, token do motivačného systému alebo možnosť vybrať si krátku obľúbenú aktivitu.

3.4.3 Úprava foriem (diferenciácia)

- Individuálna práca.
- Malé skupiny s jasnými pravidlami.
- Diferencované úlohy podľa úrovne porozumenia.
- Diferencované úlohy podľa náročnosti, tempa a rozsahu.
- Spoločné činnosti s intenzívnou podporou dospelého.
- Samostatná práca s potrebnou mierou podpory.

3.4.4 Úprava priestoru (priestorové usporiadanie)

- Jasne štruktúrované prostredie.
- Vizuálne označené miesta (piktogramy).
- Minimalizácia rušivých podnetov.
- Vizuálne orientačné prvky.

Kompenzačné pomôcky

- Reálne predmety a fotografie.
- Predmetové a obrázkové symboly.
- Sociálne príbehy v obrázkovej forme.
- Komunikačné knihy a tabuľky.
- Vizuálne rozvrhy a kalendáre.

- Jednoduché mapy a plány.
- Obrázkové pravidlá správania.
- Pracovné listy so štruktúrou.
- Digitálne pomôcky.
- Sociálne a komunikačné karty.
- Vizualizované pravidlá.

Obrázok 19: Plánovanie, nácvik novej situácie pomocou vizualizácie

Zdroj 19: Renáta Póčová

3.4.5 Úprava hodnotenia

- Dokumentácia pokroku.
- Hodnotí sa aktivita, nie výkon, formatívne hodnotenie.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku.
- Posilňovanie snahy a zapojenia.
- Bez porovnávania s inými žiakmi.

3.5 Vzdelávacia oblasť Človek a svet práce

Vzdelávacia oblasť Človek a svet práce je zameraná na rozvoj praktických, sebaobslužných a pracovných zručností, ktoré majú priame uplatnenie v každodennom živote žiaka. U žiakov je potrebné vychádzať z ich špecifického spôsobu učenia, potreby štruktúry, predvídateľnosti, názornosti a opakovania, ako aj zo zníženej schopnosti generalizácie. Pracovné činnosti sú chápané ako prostriedok rozvoja samostatnosti, vytrvalosti, zodpovednosti a sebadôvery, nie ako výkonovo orientované úlohy.

VO zároveň významne podporuje:

- rozvoj komunikačných zručností (žiadosť o pomoc, pomenovanie činnosti, dokončenie úlohy);
- sociálne zručnosti (spolupráca, striedanie sa, rešpektovanie pravidiel);
- emocionálnu reguláciu (zvládanie frustrácie, radosť z dokončenej práce).

3.5.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO Človek a svet práce má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Prvý až tretí ročník

Zameranie na základné manipulačné a sebaobslužné činnosti. Obsah je konkrétny, predmetný, viazaný na bezprostrednú skúsenosť.

Praktické práce v dielni

- manipulácia, vkladanie, presýpanie, trhanie, lepenie;
- oboznamovanie sa s materiálmi (papier, textil, prírodniny).

Práce v domácnosti a kuchyni

- základné hygienické úkony;
- obliekanie a vyzliekanie;
- jednoduché činnosti s výraznou podporou (polievanie, utieranie).

Kultúra stolovania

- základné stolovacie návyky.

Pestovateľské práce

- pozorovanie rastlín, polievanie s pomocou.

Príprava na pracovné uplatnenie

- povolania;
- hra na prácu, napodobňovanie.

Štvrtý a piaty ročník

Praktické práce v dielni

- jednoduché výrobky podľa predlohy.

Práce v domácnosti a kuchyni

- domáce práce s čiastočnou samostatnosťou;
- príprava jednoduchých jedál a nápojov.

Kultúra stolovania

- používa lyžicu, vidličku alebo príbor a hrnček.

Pestovateľské práce

- aktívna účasť na starostlivosti o rastliny.

Príprava na pracovné uplatnenie

- zoznamovanie sa s povolaniami prostredníctvom obrázkov a hier.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

Praktické práce v dielni

- ručné práce – šitie, zapínanie gombíkov, navliekanie;
- zodpovednosť za poriadok a nástroje.

Práce v domácnosti a kuchyni

- hygiena a bezpečnosť pri práci v kuchyni;
- samostatnejšia príprava jedál.

Kultúra stolovania

- zásady slušného správania sa pri stolovaní a v spoločenských situáciách.

Pestovateľské práce

- plánovanie jednoduchých úloh (polievanie, presádzanie).

Pracovné uplatnenie

- význam práce, striedanie práce a oddychu;
- dokončenie úlohy.

3.5.2 Úprava metód

- Názorné učenie, učenie napodobňovaním. Učiteľ používa konkrétne predmety, obrázky, modely. Žiak má k dispozícii model alebo ukážku činnosti a pracuje podľa predvedeného postupu. Učiteľ najskôr činnosť názorne predvedie a žiak ju následne napodobňuje podľa modelu alebo zároveň podľa učiteľa.
- Poskytovanie „promptov“. Učiteľ poskytuje žiakovi pomoc vo forme gest, slovných pokynov, obrázkov alebo fyzického vedenia ruky. Podpora sa postupne znižuje, aby žiak dokázal úlohu vykonať samostatnejšie.
- Bezchybné učenie – minimalizácia chýb. Učiteľ poskytuje pomoc ešte pred vznikom chyby a vedie žiaka k správne vykonávaniu činnosti. Postupne sa miera pomoci znižuje.
- Používanie procesuálnych schém. Jednotlivé pracovné kroky sú znázornené pomocou obrázkov alebo symbolov, aby žiak vedel, v akom poradí má postupovať.
- Prestávky medzi činnosťami. Krátke prestávky pomáhajú predchádzať únave a preťaženiu žiaka. Prestávky sú plánované a vizuálne označené.
- Rozdelenie úloh na malé kroky, jasný začiatok a koniec aktivity. Používajú sa jednoduché, konkrétne a jasné pokyny.
- Zohľadnenie senzorických potrieb. Prostredie a pracovné aktivity sú prispôsobené tak, aby žiaka nepreťažovali nadmerným množstvom podnetov. Brať ohľad na senzorickú

precitlivenosť, napríklad na zvukové podnety (hluk, nepríjemné zvuky), hmatové (textúra, materiál), čuchové podnety (zápach pracovného materiálu).

- Zabezpečiť vizualizáciou a používaním časových harmonogramov a rutín predvídateľnosť. Žiak má vizualizované na dennom režime, aké pracovné aktivity ho čakajú a v akom poradí budú nasledovať, prípadne ak sa má zmeniť učebňa, tak kam sa premiestni.
- Vizualizácia a štruktúra času, činnosti a priestoru. Pracovné úlohy sú prehľadne usporiadané a jednotlivé kroky sú vizuálne označené.

3.5.3 Úprava foriem (diferenciácia)

- Individuálna práca.
- Krátke činnosti s častými prestávkami.
- Diferencované úlohy podľa aktuálnej vývinovej úrovne žiaka, úrovne jeho porozumenia a reči.
- Práca jeden na jedného (učiteľ/asistent – žiak).

3.5.4 Úprava priestoru (priestorové usporiadanie)

- Stabilné, nemenné pracovné miesto.
- Štruktúra priestoru, jasne a vizuálne vyhradený priestor pre činnosť.
- Pomôcky uložené do vizuálne označených boxov a organizérov.
- Vizuálne usporiadanie pracovnej plochy.
- Minimalizácia rušivých podnetov.

Práca s kompenzačnými pomôckami

- Procesuálne schémy s vizuálne rozkrokovými postupmi práce.
- Predmetové a obrázkové symboly.
- Vizuálne sekvencie.
- Pomôcky na uchopenie (ergonomické náradie).
- Pomôcky na organizáciu času a priestoru.
- Slúchadlá na tlmenie hluku.

3.5.5 Úprava hodnotenia

- Slovné hodnotenie.
- Formatívne hodnotenie.
- Posilňovanie snahy, nie výsledku.
- Hodnotenie okamžite po činnosti, tým sa zvyšuje aj motivácia žiaka.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku, bez porovnávania s inými žiakmi.

Obrázok 20: Procesuálna schéma Strihanie papiera

Zdroj 20: Obrázok vytvorený pomocou AI Gemini, Nano Banana 2026

3.6 Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra

Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra poskytuje žiakom priestor na poznávanie a vyjadrovanie prostredníctvom dvoch hlavných komponentov – hudobných a rytmických činností a výtvarných činností. Podporuje rozvoj vnímania zvuku, rytmu, pohybu a tvorivého vyjadrenia, pričom umožňuje žiakom komunikovať aj neverbálnym spôsobom. Aktivity sú zamerané na rozvoj jemnej a hrubej motoriky, grafomotoriky a komunikačných schopností. Vzdelávanie je štruktúrované, prispôsobené individuálnym potrebám a tempu žiaka a vedie k budovaniu pozitívneho vzťahu k vlastnej tvorbe a ku kultúre.

Hudobné a rytmické činnosti a výtvarné činnosti sú zamerané na:

- rozvoj zmyslového vnímania;
- podporu senzomotorickej koordinácie;
- rozvoj imitácie a pozornosti;
- budovanie sociálnej interakcie;
- rozvoj jemnej a hrubej motoriky;
- rozvoj grafomotorických zručností;
- rozvoj komunikačných zručností;
- reguláciu emócií prostredníctvom hudby a výtvarného prejavu.

Hudobné a výtvarné činnosti sú realizované štruktúrovane, vizuálne podporené, predvídateľné a postupne rozširované s dôrazom na individuálne tempo a radosť z činnosti. U žiakov s PAS sa zohľadňuje senzorická hypersenzitivita najmä na sluchové a hmatové podnety.

3.6.1 Hudobné a rytmické činnosti

Hudobné a rytmické činnosti predstavujú prirodzený prostriedok na rozvoj vnímania, komunikácie a sociálnej interakcie žiakov s PAS. Prostredníctvom hudby, rytmu a pohybu sa podporuje ich pozornosť, imitácia, striedanie rolí a vyjadrovanie emócií. Úpravy v tejto oblasti zohľadňujú individuálne potreby žiaka, najmä jeho senzorické vnímanie, úroveň porozumenia a schopnosť zapájať sa do spoločných aktivít.

3.6.1.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO Umenie a kultúra má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Prípravný, prvý až tretí ročník

- rôzne typy hudby (reprodukovanej, spievanej učiteľom) s ohľadom na senzorickú citlivosť;
- sluchové vnímanie – zvuky Orffovho inštrumentária, bežné predmety, prírodné a umelé zdroje zvuku;
- rozlišovanie kontrastov: hudba vs. ticho, hudba vs. reč;
- základné vlastnosti zvuku (silný – slabý, dlhý – krátky);
- zdroj zvuku s pomocou (hudobný nástroj, hlas);
- imitácia rytmu;
- pohybové vyjadrenie hudby – hra na telo (tlieskanie, dupanie);
- imitácia pohybov;
- striedania rolí;
- hudobno-pohybové aktivity.

Štvrtý a piaty ročník

- jednoduché piesne individuálne aj skupinovo;
- riekanky a piesne;
- identifikácia zvukov (hudobný nástroj, hlas, príroda, prostredie);
- imitovanie pohybov;
- jednoduché krokové variácie na obľúbenú hudbu;
- dramatické vyjadrenie hudby;
- rozvíjanie striedania sa v roli („Ty – Ja“) pri hre a spievaní;
- párové tanečné rituály.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- spev piesní;
- reprodukcia rytmu a melódií;
- jednoduché krokové variácie a párové tanečné rituály;
- hudobné interakcie v skupine;
- hudobno-pohybové aktivity;
- hudobná produkcia ako prejav emócií a zážitkov.

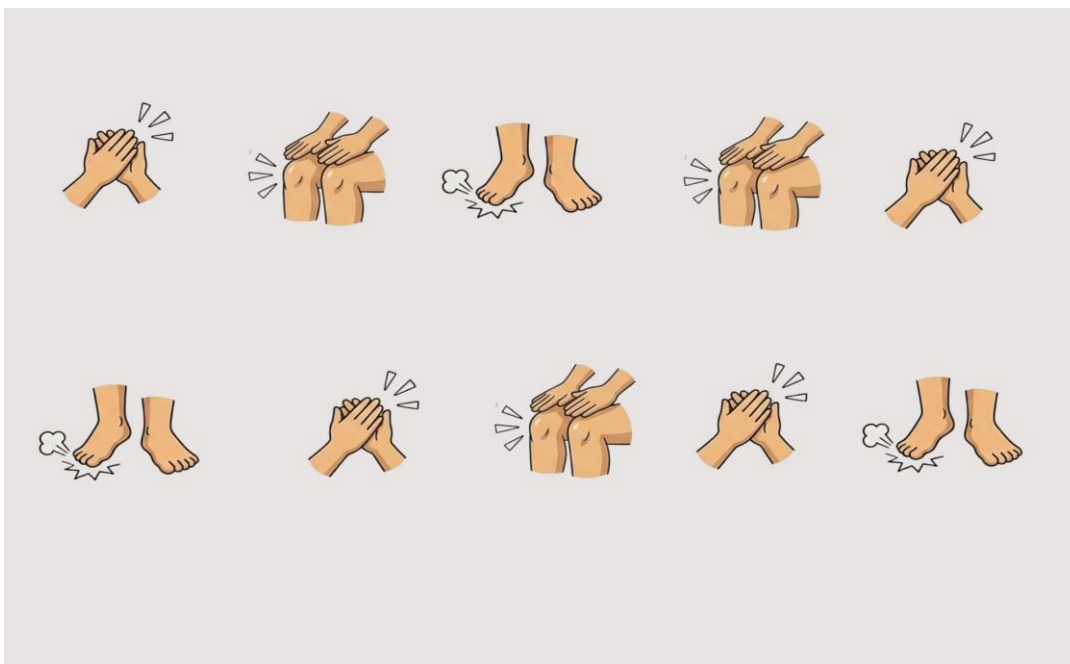
3.6.1.2 Úprava metód

- Učenie napodobňovaním. Pri hudobných a rytmických aktivitách sa využíva najmä učenie napodobňovaním, pri ktorom učiteľ názorne predvádza rytmus, pohyb alebo hru na hudobný nástroj a žiak činnosť následne opakuje (napr. tlieskanie rytmu, dupanie, hra na telo alebo jednoduché hudobné nástroje).
- Krátke, opakované sekvencie. Hudobné aktivity sú realizované prostredníctvom krátkych a opakovaných sekvencií, napríklad rytmických vzorov, riekaniek alebo jednoduchých piesní.
- Bezchybné učenie. Učiteľ poskytuje žiakovi primeranú podporu tak, aby bol priebeh činnosti úspešný a minimalizovalo sa chybné vykonanie úlohy.
- Vizualne rytmické schémy. Na podporu porozumenia rytmu sa používajú vizuálne rytmické schémy, napríklad kartičky alebo symboly znázorňujúce napríklad tlieskanie, pauzu alebo dupnutie.

- Vizualizované riekanky s pohybom. Vizualizované riekanky s pohybom pomáhajú prepájať rytmus, pohyb a reč.
- Postupné krokovanie pohybových variácií. Pohyby alebo tanečné kroky sa rozdelia na jednoduché časti.
- Fyzické „prompty“. Učiteľ môže využívať fyzické „prompty“ na usmernenie pohybu.
- Prestávky medzi činnosťami, ak je to pre žiaka potrebné.
- Hudobné činnosti rozdelené na malé kroky s jasným začiatkom a koncom aktivity.
- Jednoduché, konkrétne a jasné pokyny.
- Zohľadnenie a rešpektovanie senzorických potrieb a špecifik. Pri plánovaní aktivít je potrebné zohľadňovať senzorické vnímanie žiakov, najmä citlivosť na hlasitosť zvukov alebo hudobné podnety.
- Používanie vizuálnych časových harmonogramov zabezpečuje predvídateľnosť a orientáciu v aktivitách.

Obrázok 21: Vizualizovaná pieseň Chytily sme kohútika
Zdroj 21: Michaela Rumanková

Obrázok 22: Vizuálne rytmické schémy
Zdroj 22: Michaela Rumanková, vyrobené v Canve

3.6.1.3 Úprava foriem (diferenciácia)

- Individuálna práca.
- Malá skupina.
- Párové hudobné aktivity.
- Diferenciácia úloh podľa úrovne reči a porozumenia žiaka.
- Diferenciácia úloh podľa náročnosti a rozsahu.

Kompenzačné pomôcky

- Obrázky „hrám – počúvam – hotovo“.
- Vizuálne označený začiatok a koniec aktivity.
- Procesuálne schémy.
- Obrázky – vizualizovaný dej piesní a riekaniek.
- Rytmické kartičky (napr. dlhý – krátky zvuk).
- Slúchadlá pri senzorickej citlivosti na tlmenie zvuku (hluku).
- Digitálne hudobné aplikácie.

Obrázok 23: Rytmické kartičky (dlhý – krátky zvuk, silný – slabý zvuk).
Zdroj 23: Michaela Rumanková, vyrobené v Canve

3.6.1.3 Úprava priestoru

- Štruktúra pracovného miesta, organizéry.
- Organizované usporiadanie pomôcok podľa typu.
- Štruktúra priestoru, jasne a vizuálne vyhradený priestor pre činnosť.
- Pomôcky uložené do vizuálne označených boxov a organizérov.
- Vizuálne usporiadanie pracovnej plochy, vizuálna pracovná schéma na stole (kam položiť farbu, pohárik, štetce, kde je hotovo).

3.6.1.4 Úprava hodnotenia

- Slovné hodnotenie.
- Formatívne hodnotenie.
- Posilňovanie snahy, nie výsledku.
- Hodnotenie okamžite po činnosti.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku bez porovnávania s inými žiakmi.

3.6.2 Výtvarné činnosti

Výtvarné činnosti poskytujú žiakom priestor na sebavyjadrenie, rozvoj jemnej motoriky a zmyslového vnímania. Prostredníctvom práce s rôznymi materiálmi a technikami si žiaci rozvíjajú tvorivosť, pozornosť aj schopnosť porozumenia pokynom. Úpravy v tejto oblasti zohľadňujú individuálne potreby žiaka, najmä jeho senzorické spracovanie, motorické schopnosti a úroveň porozumenia.

3.6.2.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO Umenie a kultúra má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Prípravný, prvý až tretí ročník

- Senzorické skúmanie materiálu.
- Maľovanie prstami, odtlačanie.
- Manipulácia s výtvarným materiálom.
- Voľné čmáranie a kresba čiar.
- Rozlišovanie základných farieb.
- Výtvarné činnosti s vizuálnu predlohou alebo modelom.
- Spontánne maľovanie.

Štvrtý a piaty ročník

- Kreslenie oblúkov, kruhov, vlnoviek a špirál samostatne alebo s predlohou.
- Obkresľovanie základných tvarov, častí tela, predmetov.
- Kresba geometrických tvarov, ovocia, zeleniny, predmetov a zvierat.
- Tvorba koláže z papiera a textilu s dokresľovaním.
- Modelovanie základných tvarov.
- Kresba ľudskej postavy, hlavonožca podľa modelu alebo predlohy.
- Kresba a maľba na konkrétne témy.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- Vyjadrovanie pocitov, zážitkov a skúsenosti prostredníctvom výtvarnej tvorby.
- Kresba a maľba na konkrétne témy.
- Kombinované výtvarné techniky.
- Modelovanie – ovocie, zelenina, zvieratá, hračky.
- Návšteva – výstavy, múzeá a galérie.

3.6.2.2 Úprava metód

- „prompty“ – fyzické, vizuálne, verbálne. Vo výtvarných aktivitách sa využívajú „prompty“, ktoré žiakovi pomáhajú pri manipulácii s výtvarným materiálom alebo pri realizácii výtvarného postupu (napr. usmernenie ruky pri kresbe alebo maľovaní).
- Vizuálny postup práce – procesuálne schémy a predlohy. Pri výtvarnej aktivite sa využíva vizuálny postup práce, napríklad procesuálne schémy alebo obrázkové predlohy znázorňujúce jednotlivé kroky výtvarnej činnosti.
- Úlohy rozdelené na malé kroky, jasný začiatok a koniec aktivity.
- Jednoduché, konkrétne a jasné pokyny, čo má žiak robiť.
- Zohľadnenie a rešpektovanie senzorických potrieb a špecifik. Napríklad citlivosť na dotyk, textúru materiálov alebo znečistenie rúk.
- Používanie vizuálnych časových harmonogramov zabezpečuje predvídateľnosť a orientáciu v aktivitách.
- Prepájanie výtvarnej aktivity s komunikačným rozvojom, napríklad prostredníctvom pomenovania farieb, materiálov, pomenovania toho, čo žiak kreslí/maľuje.

3.6.2.3 Úprava priestoru

- Štruktúra pracovného miesta, organizéry.
- Organizované usporiadanie pomôcok podľa typu.
- Štruktúra priestoru, jasne a vizuálne vyhradený priestor pre činnosť.
- Pomôcky uložené do vizuálne označených boxov a organizérov.
- Vizuálne usporiadanie pracovnej plochy, vizuálna pracovná schéma na stole (kam položiť farbu, pohárik, štetce, kde je hotovo).

3.6.2.4 Úprava foriem

- Individuálna práca.
- Interakcia jeden na jedného.
- Práca v menšej skupine.
- Diferenciácia úloh podľa úrovne motoriky žiaka.
- Diferenciácia úloh podľa náročnosti a rozsahu.
- Diferencované úlohy podľa úrovne jeho porozumenia a reči.
- Rozličné tempo pri výtvarných činnostiach.

Kompenzačné pomôcky

- Hrubé voskovky, trojhranné ceruzky.
- Korekčný nadstavec na správny úchop ceruzky, farbičky, štetca.
- Protišmyková podložka.
- Zástera (znižovanie úzkosti zo znečistenia).
- Šablóny, predkreslené obrisy.
- Predlohy.
- Ergonomické nožnice.
- Vizualizácia postupu – procesuálne schémy.
- Organizéry na materiál.
- Vizuálny plán práce.

3.6.2.5 Úprava hodnotenia

- Slovné hodnotenie.
- Formatívne hodnotenie.
- Posilňovanie snahy, nie výsledku.
- Hodnotenie okamžite po činnosti.
- Zohľadnenie individuálneho pokroku.
- Bez porovnávania s inými žiakmi.

3.7 Vzdelávacia oblasť Zdravie a pohyb

VO Zdravie a pohyb je zameraná na rozvoj telesného uvedomovania, motorických schopností, orientácie v priestore, sociálnej interakcie, poznávacích schopností a bezpečného správania prostredníctvom pohybových činností s prihliadnutím na ich individuálne potreby. Je dôležité rozvíjať sebapoznanie a sebaúctu prostredníctvom pohybových zážitkov. Zvyšovanie telesného uvedomenia dáva priestor pre poznanie vlastných fyzických schopností žiaka a motivovuje ho k ďalšej fyzickej aktivite.

Obsah VO sa realizuje prostredníctvom komponentov, ktoré sa môžu kombinovať podľa cieľa vyučovacej jednotky a individuálnych možností žiaka.

- Lokomočné cvičenia a koordinácia.
- Zdravotné a rehabilitačné cvičenia.
- Pohybové aktivity a hrové činnosti.
- Ochrana a bezpečnosť.

3.7.1 Úprava obsahu

Úprava obsahu VO Zdravie a pohyb má odporúčací charakter a prispôsobuje sa každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne a individuálnych potrieb. Učiteľ obsah upravuje tak, aby žiak primerane napredoval, nepracoval pod úrovňou svojho potenciálu a mohol ho čo najviac rozvíjať. Úprava obsahu sa prispôsobuje aktuálnym kognitívnym schopnostiam žiaka, spôsobu spracovania informácií a potrebnej miere podpory.

Lokomočné cvičenia a koordinácia

Žiaci potrebujú jednoduché pohybové aktivity s jasnou štruktúrou, dôležité je rozvíjať základnú hrubú motoriku a orientáciu v priestore, pohyb je založený najmä na napodobňovaní a vizuálnej podpore. Často nezvládajú zložité poradové cviky ani kombinované pokyny.

Prípravný ročník, prvý až tretí ročník

- reagovanie na jednoduché pohybové povel s podporou piktogramov (stoj, chod', zastav);
- jednoduchá chôdza v priestore alebo po vyznačenej línii;
- chôdza v zástupe za učiteľom alebo spolužiakom;
- jednoduchý beh na krátku vzdialenosť;

- jednoduché skoky znožmo na mieste;
- preliezanie nízkych prekážok alebo tunela;
- napodobňovanie jednoduchých pohybov učiteľa.

Štvrtý a piaty ročník

- reagovanie na jednoduché poradové pokyny s vizuálnou podporou (vpravo, vľavo, otoč sa);
- chôdza po vyznačenej línii a v skupine;
- pochodovanie alebo rytmická chôdza podľa učiteľa;
- beh s jednoduchou zmenou smeru;
- skoky znožmo dopredu alebo cez čiaru;
- lezenie po vyznačenej trase alebo prekážkovej dráhe;
- jednoduché cvičenie na lavičke (výstup a zostup).

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- vykonávanie jednoduchých poradových cvičení podľa pokynov učiteľa;
- chôdza a pochodovanie po vyznačenej trase;
- beh na krátke vzdialenosti so zmenou smeru;
- skoky znožmo alebo jednoduché poskoky dopredu;
- lezenie a preliezanie jednoduchých prekážok;
- chôdza v podrepe alebo jednoduché napodobňovanie pohybov zvierat;
- jednoduché cvičenia na lavičke (prechod, výstup, zostup).

Zdravotné a rehabilitačné cvičenia

Žiaci potrebujú krátke, jednoduché a opakovateľné pohybové činnosti, dôležité je rozvíjať základné vnímanie tela. Postupné zvyšovanie náročnosti cvikov.

Prípravný, prvý až tretí ročník

- zapájanie sa do jednoduchých zdravotných cvičení;
- krátke relaxačné aktivity;
- krátke cvičenie na rehabilitačnom bicykli s pomocou učiteľa.

Štvrtý až piaty ročník

- jednoduché zdravotné cvičenia na posilnenie, uvoľnenie a natiahnutie tela;
- jednoduché koordinačné cvičenia na podporu koncentrácie;
- jednoduché pohybové cvičenia zamerané na chôdzu, skoky a lezenie;
- cvičenie na rehabilitačnom bicykli primerane schopnostiam.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- jednoduché pohybové aktivity zamerané na chôdzu, beh, skoky alebo hádzanie;
- cvičenie na rehabilitačnom bicykli alebo iné vytrvalostné cvičenie primerané schopnostiam;
- jednoduché rovnovážne cvičenia (stoj na jednej nohe s oporou).

Pohybové aktivity a hrové činnosti

Žiaci majú často ťažkosti s pochopením pravidiel, koordináciou a spoluprácou v skupine, potrebujú jednoduché hry s malým počtom pravidiel, pohybové aktivity majú podporovať napodobňovanie, koordináciu a kontakt s druhými.

Prípravný, prvý až tretí ročník

- zapájanie sa do rytmických pohybových hier s využitím riekaniek alebo hudby;
- napodobňovanie jednoduchých pohybov učiteľa;
- zapájanie sa do jednoduchých pohybových hier s jasnými pravidlami;
- jednoduché činnosti s loptou.

Štvrtý a piaty ročník

- zapájanie sa do rytmických pohybových aktivít s jednoduchými tanečnými krokmi;
- vykonávanie jednoduchých pohybových hier vo dvojici alebo malej skupine;
- manipulácia s predmetmi pri pohybových aktivitách (prenášanie, triedenie, ukladanie);
- loptové hry.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

- zapájanie sa do jednoduchých rytmických a pohybových aktivít s hudbou;
- zapájanie sa do jednoduchých pohybových hier so stanovenými pravidlami;
- jednoduché loptové hry – prihrávky, chytanie, hod na cieľ;
- spolupráca pri pohybových aktivitách vo dvojici alebo malej skupine;
- jednoduché rolové alebo napodobňovacie hry.

Ochrana a bezpečnosť

Žiaci majú často ťažkosti s porozumením pravidiel, orientáciou v nebezpečných situáciách a primeranou reakciou, nevedia vyhodnotiť nebezpečnú situáciu, preto je potrebné obsah upraviť individuálne a opierať o konkrétne situácie, opakovanie a nácvik.

Prípravný, prvý až tretí ročník

- dodržiavanie jednoduchých pravidiel pri pohybových aktivitách;
- zapájanie sa do spoločných pohybových aktivít s podporou učiteľa;
- rozpoznávanie základných zvukových signálov upozorňujúcich na nebezpečenstvo (školský zvonček, siréna);
- nacvičovanie pokojného opustenia triedy a presunu na určené miesto s pomocou učiteľa;
- učenie sa požiadať o pomoc dospelého;
- oboznamovanie sa s jednoduchou starostlivosťou o drobné poranenie (náplast, očistenie rany).

Štvrtý a piaty ročník

- dodržiavanie pravidiel pri pohybových a skupinových aktivitách;
- spolupráca a rešpektovanie pravidiel skupiny;
- zapájanie sa do vychádzok a pohybových aktivít v prírode s dôrazom na bezpečné správanie;
- nácvik privolania pomoci dospelého alebo záchrannej služby v modelových situáciách.

Šiesty až deviaty/desiaty ročník

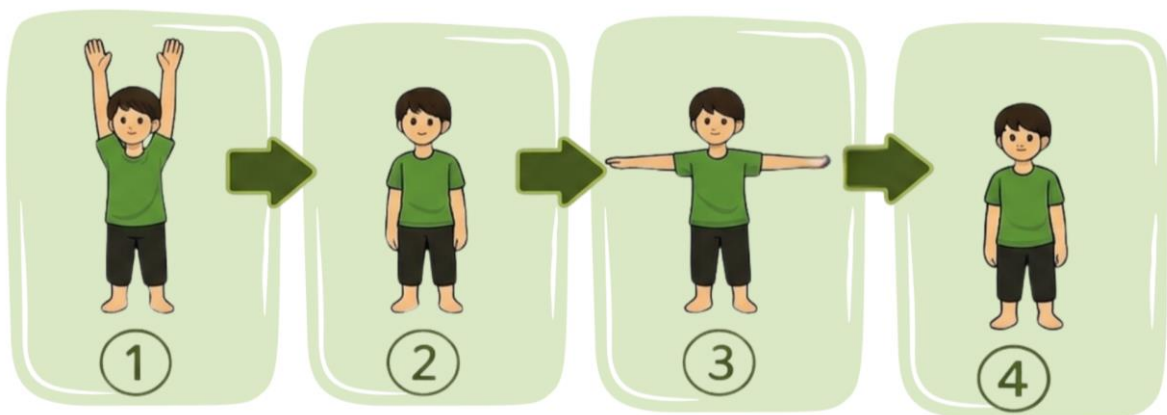
- uplatňovanie pravidiel bezpečnosti pri pohybových aktivitách a pobyte v prírode;
- spolupráca so spolužiakmi a dodržiavanie pravidiel skupiny pri spoločných aktivitách;
- rozpoznávanie a primeraná reakcia na varovné zvukové signály;
- praktické zvládanie privolania pomoci v ohrozujúcej situácii;
- uplatňovanie jednoduchých postupov prvej pomoci pri drobných poraneniach, prípadne požiadanie o pomoc dospelého.

3.7.2 Úprava metód

Pri vzdelávaní žiakov je nevyhnutné využívať špecifické edukačné metódy, ktoré rešpektujú ich kognitívne, komunikačné, motorické a senzorické osobitosti.

- Bezchybné učenie – úlohy sú nastavené tak, aby ich žiak zvládol s istotou, hneď sa žiak učí správny pohyb.
- Jasná štruktúra a predvídateľnosť – rovnaký postup, rovnaké poradie činností, stabilné poradie pohybov.
- Dôraz na napodobňovanie a vizuálnu podporu.
- Vizualizácia telocvične, piktogram v dennom rozvrhu.
- Vizualizácia prechodu z triedy do telocvične prostredníctvom piktogramov, fotografií v dennom rozvrhu.
- Sekvenčná vizualizácia prezliekania na cvičenie a z cvičenia, ktorá podporuje orientáciu v činnostiach, samostatnosť a plynulé prechody medzi aktivitami.
- Jasná štruktúra a predvídateľnosť prostredia – značky, napríklad kde má žiak stáť, kam sa má presunúť, kde začína a končí činnosť. Využitie vizuálnej podpory, piktogramy, obrázky, videomodeling. Každý cvik má svoj piktogram. Poradie cvikov je zobrazené na vertikálnom procesnom rozvrhu.
- Multisenzorický prístup – zapojenie zraku, sluchu, pohybu a hmatu pri pohybových cvičeniach.
- Postupná gradácia náročnosti – od pasívneho prijímania pohybu k aktívnemu vykonávaniu, od jednoduchšieho k zložitejšiemu pohybu.
- Reťazenie pohybov – žiak sa učí zložitú pohybovú činnosť postupným spájaním jednoduchých, vopred osvojených pohybových prvkov do ucelenej pohybovej sekvencie, nácvik každého kroku samostatne.
- Individualizácia – prispôsobenie tempa, rozsahu, miery pomoci každému žiakovi podľa jeho vývinovej úrovne.
- Demonštračná metóda – učiteľ alebo asistent predvádza pohyb.
- Napodobňovanie (imitácia) – žiak opakuje pohyb učiteľa, využitie asistenta ako „tieňa“, ktorý predvádza pohyb paralelne so žiakom a stojí za ním.

- Fyzická pomoc, „prompty“ – vedenie pohybu rukou, učiteľ fyzicky vedie končatiny žiaka, aby mu sprostredkoval pocit z pohybu, postupné znižovanie podpory.
- Verbálne inštrukcie podporené vizualizáciou (piktogram, gesto, predmet).
- Opakovanie v rovnakom kontexte – upevňovanie pohybových vzorcov. Dôraz sa kladie na napodobňovanie a vizuálnu podporu.
- Kolektívne hry s jednoduchými a upravenými pravidlami, malý počet pravidiel, jasné pravidlá, menší počet spoluhráčov a podpora učiteľa.
- Pozitívne posilňovanie – pochvala, vizuálny symbol úspechu, obľúbená aktivita.
- Zjednodušenie bezpečnostných pravidiel a dôraz na praktický nácvik situácií.
- Vizualizácia, procesuálne schémy a pravidelné opakovanie postupov (evakuácia, privolanie pomoci).
- Vizualizovaný a jednoduchý postup prvej pomoci a opakované nacvičovanie postupu. Dôležitý je modelový nácvik situácií a vizuálna podpora.
- Brať ohľad na senzorické preťaženie (hluk, pach, dotyk).

Obrázok 24: Vizualizácia pohybov v cvičení, rozčlenených na kroky

Zdroj 24: Michaela Rumanková, vyrobené v Canve

3.7.3 Úprava foriem

- Individuálna práca (1:1): Nevyhnutná u žiakov s PAS pri nácviku nových pohybových vzorcov.
- Paralelné cvičenie: Žiaci cvičia v spoločnom priestore, ale každý na svojej individuálnej úrovni.
- Práca v malých skupinách: Max. 2 – 3 žiaci s jasne určeným poradím (využitie poradovníka „Kto je na rade“).
- U každého žiaka rozdielna dĺžka trvania aktivity, rozdielna miera fyzickej a verbálnej podpory, možnosť prestávky alebo regulácie záťaže.
- Diferenciácia úloh podľa úrovne motoriky žiaka.
- Diferenciácia úloh podľa náročnosti cvikov.
- Diferencované úlohy podľa úrovne porozumenia a reči.
- Rozličné tempo potrebné pri osvojení, nácviku a cvičení.

3.7.4 Úprava priestoru (priestorové usporiadanie)

Priestor má pre žiakov zásadný význam, pretože ovplyvňuje ich pocit bezpečia, orientáciu aj správanie.

Zásady usporiadania priestoru:

- Prehľadnosť a jasné členenie priestoru, použitie farebných pások na podlahe na určenie „štartu“ a „cieľa“, značky na označenie státia, na cvičenie, na čakanie, na oddych.
- Vizualizované trasy pohybu (šípky, farebné stopy).
- Dostatočný osobný priestor medzi žiakmi.
- Bezpečné umiestnenie náradia a pomôcok.
- Stabilita a nemennosť usporiadania.
- Minimalizácia rušivých podnetov v prostredí (hluk, pohyb, vizuálny chaos).
- Zóna na relaxáciu. Jasne oddelené miesto s mäkkými pomôckami (sedacie vaky, záťažové prikrývky) na upokojenie po aktivite.

Kompenzačné pomôcky

Kompenzačné pomôcky slúžia na podporu porozumenia, orientácie, motorického výkonu a regulácie správania.

Vizuálne pomôcky:

- piktogramy pohybov;
- vizualizácia pravidiel;
- procesuálne schémy;
- vizuálny harmonogram hodiny;
- sekvenčné karty („najprv – potom“);
- farebné značky a symboly (štart, koniec, stoj, čakaj);
- značky na označenie trasy pohybu (šípky, farebné stopy).

Senzorické pomôcky:

- záťažové deky;
- slúchadlá proti hluku.

Organizačné pomôcky:

- časovače a vizuálne stopky na ohraničenie trvania aktivity.

3.7.5 Úprava hodnotenia

Hodnotenie má motivačný, podporný a rozvojový charakter a zohľadňuje individuálny pokrok, nie porovnávanie výkonov.

- Formatívne hodnotenie – priebežné sledovanie pokroku.
- Slovné hodnotenie namiesto známok.
- Dôraz na úsilie, zapojenie a pokrok.
- Rešpektovanie aktuálneho stavu žiaka.
- Hodnotenie podľa cieľov IVP.
- Okamžitá, konkrétna a zrozumiteľná spätná väzba, verbálna alebo neverbálna (úsmev, gesto).
- Hodnotí sa, či žiak zvládol úkon s fyzickou pomocou, vizuálnou nápodobou alebo samostatne.
- Žiak zbiera vizuálne symboly (žetóny, tokeny) za dokončenie stanovených úloh, ktoré vedú k odmene.

4. Spolupráca a podpora

Špecifické osobitosti žiakov s PAS so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia významne ovplyvňujú priebeh výchovno-vzdelávacieho procesu. Z tohto dôvodu je účinná podpora žiaka založená na systematickej a koordinovanej spolupráci všetkých zúčastnených osôb.

Dôležitú úlohu zohráva najmä spolupráca medzi učiteľmi, odbornými zamestnancami školy, rodičmi (zákonnými zástupcami) a ďalšími odborníkmi, ktorí sa podieľajú na podpore žiaka. Táto spolupráca by mala byť založená na otvorenej komunikácii, vzájomnom rešpekte a zdieľaní informácií o potrebách, schopnostiach a pokroku žiaka. Spoločným cieľom všetkých partnerov je vytvárať také podmienky, ktoré podporujú optimálny rozvoj osobnosti žiaka, jeho vzdelávanie, sociálne začlenenie a celkovú kvalitu života.

4.1 Spolupráca s odborníkmi

Poruchy autistického spektra sú charakterizované narušením v sociálnej interakcii a komunikácii, výskytom repetitívnych vzorcov správania a ťažkosťami v senzorickej oblasti. Práve z tohto dôvodu sa odporúča, aby učiteľ spolupracoval s odborníkmi v oblasti správania, komunikácie a senzorickej integrácie. Proces začlenenia je založený na veľmi úzkej spolupráci rodičov, školy a odborníkov. Zosúladenie jednotlivých krokov je náročná úloha, ktorú by mal koordinovať odborný zamestnanec školského podporného tímu.

Ak v škole pôsobí školský podporný tím, dôležitá je spolupráca so školským psychológom, špeciálnym pedagógom, aj asistentom učiteľa. Môžu poskytnúť ďalšie diagnostické informácie, navrhnúť špecifické stratégie, pomôcť pri implementácii IVP a podporných opatreniach.

Špeciálnopedagogická diagnostika je kľúčovým krokom pred vypracovaním IVP pre žiaka a pomáha:

- identifikovať konkrétne prejavy u daného žiaka;
- zistiť úroveň kognitívnych schopností, reči, motoriky, vnímania, imitácie a sociálneho správania;
- odhaliť špecifické potreby v oblasti učenia;
- rozpoznať senzorické oslabenia.

Na základe diagnostiky je možné nastaviť ciele IVP, ktoré sú primerané schopnostiam a možnostiam žiaka a zvoliť vhodné metódy a formy výučby (napr. vizuálna podpora, štruktúrované učenie), čím sa zabezpečí primeraná miera podpory.

Špeciálnopedagogická diagnostika nie je jednorazová, ide o proces. Priebežné hodnotenie umožňuje sledovať, ako žiak napreduje, prispôbovať IVP podľa aktuálnych potrieb a zabezpečiť, aby podpora zostávala efektívna a relevantná.

Nástroje špeciálno-pedagogickej diagnostiky, ktoré môže špeciálny pedagóg a učiteľ použiť, sú pozorovanie a rozhovor s rodičmi, rozhovor so žiakom. Z používaných testov špeciálnopedagogickej diagnostiky je možné využiť napríklad Psychoedukačný profil alebo Edukačno-hodnotiaci profil žiaka.

Efektivitu vzdelávania žiakov v škole môžeme podporiť:

- Primeraným informovaním spolužiakov o PAS, o tom, ako môžu so žiakom komunikovať, ako mu porozumieť a ako ho podporiť v každodenných školských situáciách. Takýto prístup prispieva k budovaniu inkluzívneho prostredia v triede a môže znižovať riziko sociálnej izolácie alebo šikanovania.
- Odbornou podporou pedagogických zamestnancov, napríklad formou supervízie alebo koučingu. Učitelia tak získavajú priestor na zdieľanie skúseností, konzultovanie náročných situácií a hľadanie vhodných postupov pri práci so žiakmi s PAS.
- Zapájaním žiakov do mimoškolských aktivít a záujmových krúžkov, najmä takých, ktoré zodpovedajú ich záujmom a silným stránkam. Je potrebné zabezpečiť primeranú mieru podpory, asistenciu, individuálne usmernenie a úpravu aktivít. Dôležité je tiež prispôbiť prostredie a priebeh činností tak, aby boli pre žiaka zrozumiteľné a primerané. Takéto podmienky umožňujú žiakovi primerane sa zapojiť do aktivít podľa jeho možností a podporujú jeho zručnosti.
- Využívanie moderných technológií a digitálnych nástrojov, ktoré môžu pomáhať pri plánovaní činností, komunikácii, vizuálnej podpore, organizácii úloh alebo regulácii senzorického zaťaženia.
- Systematická spolupráca školy s rodičmi alebo zákonnými zástupcami žiaka. Jasne nastavené pravidlá komunikácie a jednotný prístup k riešeniu každodenných situácií

pomáhajú zabezpečiť kontinuitu podpory a podporujú prenášanie naučených zručností aj do širšieho sociálneho prostredia.

Podpora žiaka je realizovaná v spolupráci týchto partnerov:

- triedny učiteľ;
- vyučujúci jednotlivých predmetov;
- pedagogický asistent;
- školský špeciálny pedagóg;
- školský psychológ;
- výchovný poradca;
- vedenie školy;
- rodičia/zákonní zástupcovia;
- zariadenie poradenstva a prevencie (ZPP), centrum poradenstva a prevencie (CPP) alebo špecializované centrum poradenstva a prevencie (ŠCPP);
- v prípade potreby externí odborníci (logopéd, liečebný pedagóg, terapeut, psychológ, špeciálny pedagóg);
- základná škola pre žiakov so zdravotným znevýhodnením formou supervízie pre inú základnú školu.

Dôležitá je:

- spolupráca pri vypracovaní a hodnotení IVP;
- pravidelná komunikácia a zdieľanie informácií;
- koordinácia stratégií;
- jednotný prístup k pravidlám a očakávaniam;
- spoločné plánovanie podpory.

Koordinátorom starostlivosti o žiaka je spravidla:

- koordinátor školského podporného tímu – ide o špecializovanú kariérovú pozíciu pedagóga alebo odborného zamestnanca, ktorý:
 - koordinuje procesy podpory žiaka,
 - riadi spoluprácu tímu a externých odborníkov,
 - zabezpečuje implementáciu inkluzívnych opatrení.

Ak škola nemá školský podporný tím:

- triedny učiteľ;
- školský špeciálny pedagóg;
- výchovný poradca.

Koordinátor:

- zabezpečuje prepojenie medzi školou, rodinou a odborníkmi;
- dohliada na realizáciu podporných opatrení;
- zvoláva tímové stretnutia;
- vyhodnocuje účinnosť podpory;
- iniciuje úpravy IVP a podporných opatrení.

Pedagogický asistent

Pedagogický asistent je významným prvkom podporných opatrení pre žiaka. Jeho úlohou je podporovať žiaka v prístupe k učeniu, porozumeniu pokynom, organizácii práce, sociálnych situáciách a regulácii správania tak, aby sa mohol čo najviac zapájať do výchovno-vzdelávacieho procesu. Asistent pracuje vždy pod metodickým vedením učiteľa a školského podporného tímu. Medzi učiteľom a pedagogickým asistentom je nevyhnutná operatívna komunikácia.

Pedagogický asistent nepreberá úlohu učiteľa, ale vytvára „most“ medzi požiadavkami vyučovania a individuálnymi potrebami žiaka.

Pedagogický asistent pomáha žiakovi tým, že:

- zvyšuje samostatnosť žiaka;
- znižuje bariéry v učení a zapojení sa do činností;
- podporuje porozumenie a komunikáciu, využíva vizuálne opory a piktogramy;
- pomáha so štruktúrou a organizáciou práce;
- podporuje sociálne začlenenie do triedy;
- predchádza preťaženiu a krízovým reakciám;
- dopĺňa a zjednodušuje pokyny učiteľa;
- parafrázuje zadania do zrozumiteľnej podoby;
- overuje porozumenie úlohy;
- pomáha žiakovi formulovať odpoveď;

- podporuje používanie AAK (ak je zavedená);
- pomáha žiakovi požiadať o pomoc vhodným spôsobom;
- usmerňuje pozornosť na podstatné časti úlohy;
- pomáha so začatím práce (rozbeh aktivity);
- poskytuje primeranú mieru nápovedy, postupne nápovedu znižuje (podpora samostatnosti);
- pomáha s tempom práce a organizovať pracovné pomôcky;
- pracuje s vizuálnym harmonogramom;
- upozorňuje na zmenu aktivity;
- pomáha s prechodmi medzi činnosťami;
- pripomína dokončenie úloh;
- pomáha s orientáciou v čase;
- sleduje signály preťaženia, pomáha presunúť sa do pokojnej zóny;
- pomáha použiť dohodnuté regulačné stratégie;
- usmerňuje správanie podľa vizuálnych pravidiel;
- pripomína sociálne pravidlá situácie;
- pomáha predchádzať konfliktom;
- podporuje návrat k činnosti po rozptýlení;
- podporuje zapojenie do skupinovej práce;
- podporuje nácvik sociálnych zručností.

Frekvencia spolupráce a stretnutí s odborníkmi

Učiteľ a pedagogický asistent (operatívna komunikácia):

- denne;
- krátke zdieľanie pozorovaní potrieb, pokroku a ťažkostí;
- návrhy na úpravu podpory v nasledujúcich aktivitách.

Školský podporný tím:

- podľa potreby, minimálne 1× mesačne až 1× za štvrtrok;
- hodnotenie pokroku, metód a opatrení, pomôcok, správania, senzorickej regulácie, hodnotenie podporných opatrení;
- návrhy na úpravu podpory, úpravy metód a stratégií, pomôcok, hodnotenia.

Spolupráca s poradenským zariadením:

- podľa odporúčaní zariadenia;
- spravidla 1 – 2× ročne, pri zmene špecifických potrieb aj častejšie.

4.2 Spolupráca s rodinou

Úspešná podpora žiaka si vyžaduje úzku spoluprácu medzi školou a rodinou. Rodičia sú kľúčovými partnermi, ktorí poskytujú cenné informácie o potrebách a silných stránkach dieťaťa. Spolupráca s rodinou zabezpečuje komplexnú podporu a prenos naučených zručností do domáceho, rodinného a praktického života žiaka.

Efektívna spolupráca s rodinou pomáha:

- lepšie porozumieť individuálnym potrebám žiaka;
- zosúladiť výchovné a vzdelávacie prístupy školy a rodiny;
- posilniť motiváciu a istotu žiaka;
- zabezpečiť kontinuitu rozvoja zručností v rôznych prostrediach.

Každý odborník ako aj učiteľ, ktorý chce spolupracovať s rodinou žiaka, by si mal v úvode zodpovedať na niekoľko otázok:

- Čo motivuje rodiča?
- Aké ťažkosti má aktuálne rodina, čo by im mohlo brániť v spolupráci?
- Poskytla škola priestor rodičom na zapojenie sa do plánovania vzdelávania svojho dieťaťa?

Tieto, ako aj iné otázky pomôžu lepšie pochopiť potreby a možnosti rodiny, budovať vzájomnú dôveru a prizvať ich do spoločného plánovania vzdelávania a podpory rozvoja ich dieťaťa.

Spolupráca s rodinou:

- priebežne podľa potreby;
- minimálne však 2× ročne formálne stretnutie;
- pravidelné zdieľanie pokroku, nastavenie spoločných stratégií.

Zoznam literatúry

- Bittmannová, L., et al. (2019). *Speciálne-pedagogické minimum pro učitele*. Pasparta.
- Castañeda, C., Fröhlich, N., & Waigand, M. (2023). *Modelování v alternativní a augmentativní komunikaci*. Pasparta Publishing.
- Čadilová, V. (2010). *Sebeobslužné a praktické dovednosti*. Pasparta.
- Čadilová, V., & Žampachová, Z. (2008). *Strukturované učení*. Portál.
- Gašparových, K., Kántorová, J., Peťovská, Z., Šedibová, A., Štrpková, A., & Šuranová, D. (2012). *Vidieť znamená vedieť: Katalóg didaktických pomôcok* (katalóg procesuálnych schém, katalóg komunikačných kariet, katalóg režimových kariet). Autistické centrum Andreas.
- Gelányiová, E., & Michalovičová, T. (n.d.). *Aladárov Aspergerov syndróm*. Infra Slovakia. <https://www.infraslovakia.sk/product/z-nasho-vydavatelstva/na-stiahnutie/aladarov-aspergerov-syndrom-/2002>
- Häussler, A., Tuckermann, A., & Lausmann, E. (2014). *Strukturované učení v praxi*. Pasparta.
- Kunová, A., Foster Skálová, P., & Šarounová, J. (2021). *Jak si porozumět, domluvit se a společně si hrát*. Pasparta.
- Mátlová, I., & Straussová, R. (2015). *Obrázkový slovník sociálních situací*. Pasparta.
- Ostatníková, D., Babinská, K., Buntová, D., Belica, I., Celušáková, H., Čelárová, D., Gažová, E., Gromošová, K., Gronová, K., Hapčová, M., Hnilicová, S., Janšáková, K., Keményová, P., Kopčíková, M., Kubranská, M., Mikurčíková, L., Repiská, G., Szapuová, Ž., Šoltýsová, M., Šuba, J., Trellová, I., & Turáková, E. (2022). *Autizmus od A po S* (1. vyd.). Ikar.
- Pešek, R. (2017). *Co často zajímá rodiče a učitele dětí s Aspergerovým syndromem*. Pasparta.
- Roštárová, I., & Straussová, R. (2012). *Sebeobsluha u dětí s poruchou autistického spektra*. Pasparta.
- Thorová, K. (2016). *Poruchy autistického spektra*. Portál.
- Specialnepomocky.sk. (n.d.). *SymWriter – stiahnutie*. <https://www.specialnepomocky.sk/download-symwriter/>

Prílohy

Zoznam príloh

Príloha 1 Kontrolný zoznam pre žiaka s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v základnej škole

Príloha 2 Kontrolný zoznam – Senzorické spracovanie podnetov u žiaka s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v základnej škole

PRACOVNÁ VERZIA

Príloha 1

Kontrolný zoznam pre žiaka v základnej škole

Kontrolný zoznam pre žiaka s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v základnej škole					
Meno žiaka:					
Diagnóza:					
Trieda:					
Vyplnil:					
Dátum:					
Oblasť	Konkrétna adaptácia	Používam	Plánujem	Nepotrebné	Príklady implementácie
Štruktúra a rutina	Predmetový denný rozvrh	☐	☐	☐	Zástupné predmety jednotlivých aktivít. Dostupne zavesený na stene
	Obrázkový denný rozvrh	☐	☐	☐	Obrázky jednotlivých aktivít. Dostupne zavesený na stene
	Jasné označenie začiatku a konca jednotlivých činností	☐	☐	☐	Karta s číslom alebo obrázkom aktivity a karta HOTOVO
Štruktúra a rutina	Časovač na ukončenie aktivity	☐	☐	☐	Presýpacie hodiny, Timer
	Úlohy rozdelené na malé kroky, postupné spájanie krokov	☐	☐	☐	Vizualizácia postupu, jednotlivých krokov

Senzorická podpora	Relaxačný/ senzorický kútik	☐	☐	☐	Tichá zóna, matrac, tuli-vak, záťažová deka
	Hmatové pomôcky	☐	☐	☐	Antistresové loptičky, Fidget Spinner, senzorické vrecká, Pop It
	Zníženie hluku/ ochrana sluchu	☐	☐	☐	Slúchadlá proti hluku
	Minimalizácia senzorických spúšťačov (napr. žiadne silné pachy alebo blikajúce svetlá)	☐	☐	☐	Upravené prostredie podľa individuálnych potrieb
Komunikácia a porozumenie	AAK – predmety, fotografie, piktogramy	☐	☐	☐	Predmet, obrázok namiesto slova
	Jednoduché verbálne pokyny (1 – 2 slová)	☐	☐	☐	„Sadni“, „Pod“, „Stop“
	Podpora porozumenia gestom a ukážkou	☐	☐	☐	Vždy ukázať činnosť
„Prompty“	Fyzický „prompt“ – plný	☐	☐	☐	Vedenie rukou za ruku
	Fyzický „prompt“ – čiastočný	☐	☐	☐	Vedenie rukou za predlaktie, len poklepanie po ruke
	Verbálny „prompt“	☐	☐	☐	Jednoduché pokyny
	Vizuálny „prompt“	☐	☐	☐	Obrázky

Výučba a činnosti	Multisenzorické metódy (obrázky, videá, manipulácie)	☐	☐	☐	Namiesto len verbálnych vysvetlení
	Jednokrokové úlohy	☐	☐	☐	Jedna činnosť = jeden cieľ
	Individuálne tempo bez časového tlaku	☐	☐	☐	Pre pomalšie tempo – bez tlaku
	Štruktúrované úlohy	☐	☐	☐	Pomocné línie, označenie začiatku a konca, vizualizácia postupu zľava doprava alebo zhora dole
Emocionálna a behaviorálna podpora	Okamžité pozitívne posilnenie	☐	☐	☐	Úsmev, pochvala, predmet
	Prevenia preťaženia	☐	☐	☐	Krátke činnosti, prestávky
	Pozitívne posilňovanie (odmeny za úspechy, žetóny/tokeny)	☐	☐	☐	Materiálna odmena, obľúbená činnosť, hviezdičky za dokončené úlohy
Kompenzačné pomôcky	Procesuálne schémy (obrázok → činnosť)	☐	☐	☐	Umývanie rúk – obrázky
	Modelový príklad/hotový výrobok	☐	☐	☐	Ukážková práca
Hodnotenie	Alternatívne hodnotenie	☐	☐	☐	Zohľadnenie silných stránok, snahy, pokroku, aktivity, nie výkonu
	Bez porovnávania so spolužiakmi	☐	☐	☐	Sledovanie vlastného progresu

Príloha 2

Kontrolný zoznam – Senzorické spracovanie podnetov u žiaka v základnej škole

Kontrolný zoznam – Senzorické spracovanie podnetov u žiaka s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným, ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia v základnej škole				
Meno žiaka: Diagnóza: Trieda: Vyplnil: Dátum:				
Oblasť	Konkrétny prejav	Vyskytuje sa	Nevyskytuje sa	Príklady implementácie
Sluchové podnety	Precitlivosť na hluk (hluk triedy, zvonček, zvukové predmety)	☐	☐	Slúchadlá proti hluku, tichá zóna
	Zakrývanie uší, únik z priestoru	☐	☐	Možnosť odísť do pokojného priestoru
	Vyhľadávanie zvukov (bzučanie, klepanie)	☐	☐	Povolené stimulačné zvuky na upokojenie
Zrakové podnety	Citlivosť na silné svetlo, blikanie	☐	☐	Tlmené osvetlenie, závesy
	Rozptyľovanie vizuálnymi podnetmi	☐	☐	Minimalizácia dekorácií
	Fixácia pohľadom na pohybujúce sa predmety	☐	☐	Jednoduché pracovné prostredie
Zrakové podnety	Fixácia na svetlá, kontrasty	☐	☐	Jednoduché pracovné prostredie

Hmatové podnety	Odmietanie dotyku alebo telesnej blízkosti	☐	☐	Rešpektovanie osobného priestoru
	Neznášanlivosť textúr, materiálov (oblečenie, povrch pomôcok)	☐	☐	Alternatívne materiály
	Vyhľadávanie dotyku, tlaku	☐	☐	Záťažová deka, tlakové pomôcky
Čuchové podnety	Citlivosť na pachy (jedlo, čistiace prostriedky, hygienické potreby, deodoranty)	☐	☐	Vetranie, eliminácia pachov
	Odmietanie miest/činností kvôli pachom	☐	☐	Úprava prostredia
Chuťové podnety	Veľmi obmedzený výber stravy	☐	☐	Postupná tolerancia, rešpektovanie
	Odmietanie jedla pre textúru/vôňu	☐	☐	Bez nátlaku, rešpektovanie, spolupráca s rodinou a odborníkmi
Vestibulárne podnety (pohyb)	Strach z pohybu, zo zmeny polohy	☐	☐	Stabilné polohy, opora
	Vyhľadávanie točenia, hojdania, kolísania	☐	☐	Alternatívne aktivity
Proprioceptívne podnety	Neobratnosť, slabý svalový tonus	☐	☐	Krátke pohybové prestávky
Senzorické preťaženie	Náhle zmeny správania	☐	☐	Upokojenie, hľadanie a odstránenie príčiny
	Sebapoškodzovanie	☐	☐	Prevencia, regulácia
	Apatia	☐	☐	Aktivácia primeranými podnetmi
	Rýchla únava, zahltenie	☐	☐	Skrátenie činností

Senzorické preťaženie	Emočné výbuchy, únikové správanie	☐	☐	Preventívne prestávky, predchádzanie preťaženiu, rešpektovanie, citlivosti na zmyslové podnety
	Nepozornosť, strata pozornosti	☐	☐	Prestávky, zmena činnosti
Podporné stratégie	Tichá zóna/relaxačné miesto	☐	☐	Vak, paraván, tlmené svetlo
	Senzorické pomôcky dostupné počas hodiny	☐	☐	Pop It, Fidget Spinner, antistresová loptička, stláčacie kocky, žuvacie násadky, masážne podložky na sedenie
	Vizuálny rozvrh hodiny, denný režim	☐	☐	Piktogramy, karty, schémy, režim dňa
Podporné stratégie	Procesuálne schémy	☐	☐	Aktivity rozdelené na malé kroky, piktogramy, karty, označenie začiatok – koniec
	Možnosť senzorickej prestávky	☐	☐	Oddych, stimulácia senzorickými pomôckami, Snoezelen
Komunikácia potrieb	Používanie AAK (predmety, obrázky, gestá)	☐	☐	Komunikačná kniha, komunikačné karty, gestá

**Výchova a vzdelávanie žiakov s autizmom
alebo s ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami so stredným,
ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia**

Autorky:

PaedDr. Renáta Póčová

PaedDr. Michaela Rumanková

Podakovanie:

Mgr. Ivana Trellová, PhD., BCBA

Mgr. Eva Turáková

Recenzent:

Mgr. Jana Kožárová, PhD.

Jazyková korektúra:

PhDr. Janka Píšová, PhD.

Vydal: NIVAM

Vydanie: prvé

Formát: elektronický

Rok vydania: 2026

ISBN: 978-80-565-1720-8

EAN: 9788056517208

